

Žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode kao svjedoci u kaznenom postupku

Tuđan, Marin

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:879902>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Katedra kazneno procesno pravo

**ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE
KAO SVJEDOCI U KAZNENOM POSTUPKU**

Diplomski rad

Marin Tuđan

Mentorica: prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, rujan 2022.

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Student:

Marin Tuđan

Naslov diplomskog rada:

**ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE KAO
SVJEDOCI U KAZNENOM POSTUPKU**

Kolegij:

KAZNENO PROCESNO PRAVO

Mentorica:

Prof.dr.sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Marin Tuđan pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

MARIN TUĐAN, v.r.

SAŽETAK

Kaznena djela protiv spolne slobode oduvijek su zauzimala posebno mjesto u listama kaznenih djela zbog svoje specifične naravi i posljedica koje ostavljaju na žrtve. Upravo zato, kroz vremena se spoznala potreba za uređenjem prava žrtava navedenih kaznenih djela, ali i prava tih žrtava kada se nalaze u ulozi svjedoka u kaznenom postupku te iskazuju o počinjenju kaznenog djela. Ovaj rad proučava sam pojam žrtve, svjedoka i oštećenika te pomaže uočiti razlike između uređenja tih pojmova. Također, prati prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode kada se nalaze u postupku kao svjedoci, te napredak tih prava na koji veliki utjecaj ima razvoj viktimologije. U radu je kratak osvrt na sudsku praksu i način na koji se određena prava manifestiraju u sudskoj praksi, kao i na značajne predmete pred Europskim sudom za ljudska prava.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. POJMOVNA RAZGRANIČENJA ŽRTVE, OŠTEĆENIKA I SVJEDOKA	2
2.1. POJAM I PRAVNI POLOŽAJ ŽRTVE U KAZNENOM POSTUPKU TE POJAM ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE	2
2.2. POJAM I PRAVNI POLOŽAJ SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU	6
2.3. POJAM I PRAVNI POLOŽAJ OŠTEĆENIKA U KAZNENOM POSTUPKU	11
2.4. RAZLIKE IZMEĐU ULOGE ŽRTVE, SVJEDOKA I OŠTEĆENIKA U KAZNENOM POSTUPKU	12
3. PRAVA ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE U POLOŽAJU SVJEDOKA 14	
3.1. PRAVA SVIH ŽRTAVA U KAZNENOM POSTUPKU	14
3.2. PRAVO NA NOVČANU NAKNADU IZ SREDSTAVA DRŽAVNOG PRORAČUNA	17
3.3. POJEDINAČNA PROCJENA ŽRTVE	18
3.4. PRAVA DJECE KAO ŽRTAVA I SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU	22
3.5. POSEBNE MJERE ZAŠTITE ŽRTAVA KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE U ULOZI SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU	24
4. ISPITIVANJE SVJEDOKA UPORABOM AUDIO-VIDEO UREĐAJA I OKRIVLJENIKOVO KONFRONTACIJSKO PRAVO	25
4.1. KONFRONTACIJSKO PRAVO	25
4.2. PRESUDA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA LUČIĆ PROTIV HRVATSKE ...	29
4.3. ANALIZA SUDSKE PRAKSE	30
5. ZAKLJUČAK	34
6. LITERATURA	36

1. UVOD

Otkako su se razvila suvremena zakonodavstva i različita uređenja diljem svijeta, paralelno s njima, uvijek su se pojavljivala određena pitanja koja bi predstavljala enigmu, odnosno postavljala izazov zakonodavcima, kako što uspješnije, kvalitetnije i efikasnije urediti pitanja koja su od značajnog interesa za pravno uređenje, ili poneki njegov segment. Tako jedno od pitanja koja su uvijek aktualna predstavlja i položaj žrtve kaznenih djela u kaznenom postupku, a samim time i položaj žrtve kaznenih djela kada se ona ujedno nalazi i u ulozi svjedoka. Tema ovog diplomskog rada jest položaj žrtava jedne specifične skupine kaznenih djela, one protiv spolne slobode, kada bi trebale svjedočiti o djelima koja su počinjena na njihovu štetu. Na početku rada analizirat će se temeljni pojmovi koji su relevantni za ovu temu poput žrtve, svjedoka i oštećenika. Nadalje, analizirat će se i prava koja su zagantirana žrtvama i svjedocima, a posebno prava žrtava koje se ujedno nađu u ulozi svjedoka u kaznenom postupku za kaznena djela protiv spolne slobode. Bitno je uočiti postepeni razvoj i unapređenje prava žrtava, kroz komparativni prikaz aktualnog Zakona o kaznenom postupku koji se danas primjenjuje te ranijeg Zakona o kaznenom postupku iz 1997. godine, te samim time i razvoj prava koja pripadaju žrtvama kada se nalaze u kaznenom postupku u položaju svjedoka.¹ Također, razmotrit će se utjecaj međunarodnih organizacija i njihovih dokumenata na hrvatsko zakonodavstvo i pravno uređenje. Poseban fokus bit će na pojedinim pravima koja danas olakšavaju žrtvi sudjelovanje u kaznenom postupku kada se nađe u ulozi svjedoka, poput primjerice ispitivanja žrtve audio-video uređajem. Navedeno pravo, kao i druga prava koja je žrtvi osigurao važeći Zakon o kaznenom postupku iz 2008. godine vrlo su značajna za položaj žrtve, jer joj uvelike olakšavaju sudjelovanje u kaznenom postupku (čl. 43. Zakona o kaznenom postupku; dalje u tekstu: ZKP).²

Sudjelovanje u kaznenom postupku, posebno u ulozi svjedoka, za žrtvu nekad zna biti traumatično i puno neugodnih doživljaja, budući da joj prijete moguće nelagodnosti poput susretanja s okrivljenikom na ročištima, ispitivanja od strane suda ili drugih tijela koje joj predstavljaju vraćanje u prošlost te na neki način žrtva može osjećati kao da ponovno prolazi kroz nesretni događaj. Takve i slične situacije zakonodavac želi izbjeći, iz više razloga. Svakako se želi olakšati položaj žrtve u kaznenom procesu, bila ona u postupku i svjedok ili ne, ali

¹ Zakon o kaznenom postupku (NN 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 115/06).

² Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 80/22).

također, želi se i osigurati učinkovitost kaznenog procesa, za što je nerijetko ključan upravo doprinos žrtve, odnosno njezinog svjedočenja. Ovaj diplomski rad sadržavat će i analizu relevantne sudske prakse, da bi se utvrdilo kako se koriste zakonom zajamčena prava i na koji način žrtvi olakšavaju položaj, te na koji način bi se dodatno mogao unaprijediti položaj žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode kao svjedoka u kaznenom postupku.

2. POJMOVNA RAZGRANIČENJA ŽRTVE, OŠTEĆENIKA I SVJEDOKA

Žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode zbog specifičnosti svog položaja u teoriji kaznenog procesnog prava pripadaju skupini ranjivih svjedoka. Specifičnost te skupine odražava se u težini posljedica kaznenih djela protiv spolne slobode, odnosno poteškoćama na koje žrtve nailaze prilikom njihovog sudjelovanja u kaznenom postupku, ali i prilikom nastavka funkcioniranja u okolini, kao i potencijalnim problemima s psihičkim i fizičkim zdravljem te prihvaćanjem sebe kao žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode.

2.1. POJAM I PRAVNI POLOŽAJ ŽRTVE U KAZNENOM POSTUPKU TE POJAM ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE

Žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode smatraju se osobe nad kojima je počinjeno kazneno djelo iz glave šesnaeste Kaznenog zakona, gdje su navedena kaznena djela protiv spolne slobode, uz opisane elemente svakog od pojedinih kaznenih djela te kaznom koja je za ista predviđena.

Hrvatsko kazneno procesno pravo žrtvu definira kao „fizičku osobu koja je pretrpjela fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda koji su izravna posljedica kaznenog djela. Žrtvom kaznenog djela smatraju se i bračni i izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner te potomak, a ako njih nema, predak, brat i sestra one osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom te osoba koju je ona na temelju zakona bila dužna uzdržavati.“ Također, zakon koji uređuje naknadu štete žrtvama kaznenih djela, Zakon o novčanim naknadama žrtvama kaznenih djela, razlikuje neposrednu i posrednu žrtvu. Kako navodi Zakon o novčanim naknadama, „neposredna žrtva je osoba koja

je pretrpjela teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja kao posljedicu kaznenog djela nasilja“, u slučajevima: „za vrijeme počinjenja namjernoga kaznenog djela nasilja prema drugoj osobi, ako nije sudjelovala u počinjenju toga kaznenog djela, pokušavajući spriječiti počinjenje kaznenog djela, pomažući policiji pri uhićenju počinitelja, pružajući pomoć drugoj žrtvi kaznenog djela.“ Za razliku od neposredne žrtve, posredna žrtva definirana je kao „bračni drug, izvanbračni drug, dijete, roditelj, posvojenik, posvojitelj, maćeha, očuh, pastorak neposredne žrtve i osoba s kojom je neposredna žrtva živjela u istospolnoj zajednici; djed, baka i unuk, ako je jedan od njih neposredna žrtva, u slučaju kad je između njih postojala trajnija zajednica života, a baka i djed su zamjenjivali roditelje“ (čl. 5. st. 6. i 7. Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela; dalje u tekstu: ZNNŽKD).³ Važno je naglasiti da se kaznenim djelom nasilja u pogledu kaznenih djela protiv spolne slobode smatra „kazneno djelo počinjeno s namjerom uz primjenu sile ili povredom spolnog integriteta, kazneno djelo dovođenja u opasnost života i imovine općeopasnom radnjom ili sredstvom kojim je prouzročena smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušenje zdravlja jedne ili više osoba, a propisano je Kaznenim zakonom kao teži oblik temeljnoga kaznenog djela počinjenog s namjerom.“⁴

Važno je spomenuti kako teorija, ali i aktualni Zakon o kaznenom postupku razlikuje više kategorija žrtava, što je svakako potrebno, budući da uistinu postoje kategorije koje zaslužuju, zbog svojih posebnosti i specifičnosti, drugačiji tretman od ostalih žrtava. Tako primjerice navodi dijete kao posebnu kategoriju žrtve. Prema UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta, „dijete označava svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije“ (čl. 1. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta; dalje u tekstu: Konvencija).⁵ Tako je i Zakon o kaznenom postupku previdio pravila koja se odnose na položaj djeteta žrtve u kaznenom postupku. Uz djecu, kao posebne kategorije navode se žrtve kaznenih djela nasilja, koje se također često javljaju u praksi. Još je nekoliko kategorija žrtava kaznenih djela koje presumirano trpe teže posljedice, poput žrtava kaznenih djela počinjenih s namjerom, žrtava kaznenih djela trgovanja ljudima, te žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, koje su predmet razmatranja u ovome radu i koje su u mnogočemu specifične u odnosu na ostale žrtve. Nerijetko se u praksi dešavaju slučajevi u kojima jedna

³ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (NN 80/08, 27/11).

⁴ Turudić, Ivan; Pavelin, Tanja; Bujas, Ivana. Naknada žrtvama kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. Informator br. 6558. (2019). str 2.

⁵ Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, Ujedinjeni narodi, 1989.

osoba pripada u više kategorija žrtava, primjerice, u slučajevima kada dijete bude žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode.⁶

U definiciji žrtve, kao važne odrednice, spominju se fizičke i duševne posljedice počinjenog kaznenog djela. Često žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode ostanu narušenog fizičkog zdravlja, a zbog proživljenih trauma, nerijetko imaju narušeno duševno zdravlje te su česte potrebe za stručnom pomoći. Primjerice, u predmetu pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske I KŽ 195/2018-4 od 25. siječnja 2018. navedeno je kako se žrtva nakon proživljenog kaznenog djela silovanja liječi u bolnici na odjelu psihijatrije zbog posttraumatskog stresnog poremećaja koji je ostavio utjecaj na njeno psihičko zdravlje.⁷ Također, posljedica kaznenih djela prema definiciji iz Kaznenog zakona može biti i imovinske naravi. Međutim, žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode rijetko se susreću s takvom štetom, pretežne su posljedice na fizičko i duševno zdravlje, kao i nerijetko kršenje temeljnih ljudskih prava i sloboda propisanih kako Kaznenim zakonom, tako i drugi propisima, poput Ustava Republike Hrvatske. Naglašava se da se žrtvom također smatraju i bračni te izvanbračni drugovi, životni partner, kojima se dodaju i neformalni životni partneri te potomci, preci, braća i sestre osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom, pa čak i osoba koju je stradala osoba bila dužna uzdržavati. Zakonodavac je prepoznao potrebu da uz samu neposrednu žrtvu, zaštiti i žrtvine bliske osobe, te pridajući im status posredne žrtve ojača i njihov položaj u kaznenom postupku.

Položaj žrtve u hrvatskom kaznenopravnom sustavu uređuje Zakon o kaznenom postupku, člancima 43. - 46. Pojam žrtve u hrvatski Zakon o kaznenom postupku uveden je tek Zakonom o kaznenom postupku iz 2008. godine. Do tad, žrtva je bila obuhvaćena pojmom oštećenika, te žrtva nije bila poznata kao sudionik kaznenog postupka. Kako bismo razumjeli razloge zbog kojih žrtva nije postojala u hrvatskom kaznenom procesnom pravu, potrebno je istražiti povijesne globalne razloge. Naime, u davnoj povijesti, žrtve su bile aktivni sudionici kaznenih procesa, te su poduzimale radnje u postupku, a nerijetko su sklapale i nagodbe s okrivljenicima i počiniteljima kaznenih djela. Međutim, s vremenom su inkvizitornu ulogu postupno preuzimali gradovi-države i ostali državni subjekti tadašnjih doba kako bi vodili kaznene postupke za kaznena djela protiv države i religije, a s vremenom se njihova nadležnost jednostavno širila na sva kaznena djela, te se uloga žrtvi postupno zanemarivala i u jednom trenutku je potpuno istisnuta iz kaznenog postupka. Eventualno se pojavljivala kao svjedok u

⁶ Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Filipović, Hrvoje: Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Zagreb, godina 28. (2019), broj 4, str. 468 – 489, str. 484.

⁷ VSRH, I KŽ 195/2018-4.

kaznenom postupku, bez posebnih prava kao što je danas slučaj u modernim zakonodavstvima koja obraćaju pažnju na poseban položaj žrtve kada kao svjedok sudjeluje u kaznenim postupcima.⁸ S obzirom na strahote koje su sa sobom donijela dva svjetska rata u 20. stoljeću, nakon Drugog svjetskog rata, ponovno su zakonodavci država širom svijeta počeli razmišljati o položaju žrtve u kaznenom postupku, odnosno o potrebi davanja veće uloge i značaja žrtvi. Tako se postepeno uvodio pojam žrtve u kaznena procesna zakonodavstva diljem svijeta, te žrtva danas postoji kao sudionik u kaznenom postupku. Na sveukupni pojam žrtve velikog je utjecaja imala Direktiva 12/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP. Njome su po prvi puta uvedene smjernice, kako je potrebno razlikovati izravnu od neizravne žrtve, što je svakako nedostajalo, budući da u stvarnosti razlika između izravne i neizravne žrtve svakako jest prisutna. Kao rezultat toga, u hrvatskom zakonodavstvu poznajemo razliku između neposredne i posredne žrtve kaznenog djela.⁹

Razvojem prava i raznim sudskim praksama, zakonodavci su shvatili da je položaj žrtve u kaznenom procesu složen i višedimenzionalan, pa se usporedno s razvojem prava razvila i posebna interdisciplinarna znanost, viktimologija. Njezina je svrha baviti se posebnom pravnom zaštitom i pravilima kojima se zaštićuje žrtvu od patnji, štete i eventualnih ugrožavanja bilo kojih ljudskih prava.¹⁰ Ono na što se godinama stavljao premali fokus, a i dan danas ima više prostora za napredak, jest kršenje prava žrtve od strane državnih organa prilikom samog kaznenog procesa i raznih procesnih radnji, kao što je primjerice ispitivanje žrtve, budući da postoje primjeri grubih kršenja prava žrtava, naročito prilikom ispitivanja njih kao svjedoka u kaznenom postupku, što će biti predmet razmatranja u nastavku rada. Primjerice, specijalizirana edukacija iz područja viktimologije namijenjena sucima, državnim odvjetnicima, policijskim službenicima, a i odvjetnicima kao opunomoćenicima žrtava, omogućila bi bolje poznavanje i razumijevanje rizika koje za žrtve može predstavljati radnja njihovog ispitivanja kao svjedoka.

⁸ Krapac, Davor et. al. Kazneno procesno pravo – Institucije, 7. izd., Zagreb: Narodne novine, 2015., str. 255.

⁹ Direktiva 12/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, 2012.

¹⁰ <https://viktimologija.com.hr/wp/o-nama/>

2.2. POJAM I PRAVNI POLOŽAJ SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU

Odgovarajuće uređenje uloge i položaja svjedoka u kaznenim, a općenito i drugim postupcima pred sudom, važno je kada predočimo da iskaz svjedoka može imati veliku važnost za sam postupak i konačni ishod određenog postupka pred sudom. No, prvenstveno, potrebno je oformiti odgovarajuću zaštitu svjedoka koji je zbog određenih svojih osobina, odnosno zbog okolnosti počinjenja kaznenog djela, posebno ranjiv.

Svjedok je osoba pozvana kako bi u kaznenom postupku dala iskaz o događajima koja je sama spoznala, pomoću vlastitih osjetilnih organa, i tako pomogla sudu u donošenju ispravne odluke. Svjedok dakle, iskazuje isključivo o činjenicama o kojima ima spoznaje, te ne daje nikakve pravne smjernice, mišljenja, vlastite stavove ili slično. Kao svjedok može se pozvati fizička osoba, različita od okrivljenika. Za ulogu svjedoka „pozivaju se osobe za koje je vjerojatno da mogu dati obavijesti o kaznenom djelu, počinitelju i o drugim važnim okolnostima“ (čl. 283. st 1. ZKP). Kao svjedok može se također ispitati oštećenik, oštećenik kao tužitelj te privatni tužitelj. Svjedok može do spoznaje doći različitim putem, primjerice vlastitim opažanjem, pa se ispituje kao svjedok očevidac, ili predajom od drugih osoba, pa je onda svjedok po čuvenju.

Međutim, od najranijih iskustava s iskazivanjima svjedoka poznate su mane i nesavršenosti svjedočenja kao dokaznog sredstva. Naime, čovjek nije robot i jasno je da na formiranje i ostanak spoznaje u pamćenju utječu mnoge okolnosti, poput primjerice adrenalina prilikom stresnih situacija, kakve nerijetko jesu počinjenja kaznenih djela, ili pak protek vremena zbog kojeg svjedok s vremenskim odmakom ne može iskazivati jednako kvalitetno kao što bi primjerice iskazivao neposredno nakon što se neka radnja odvijala pred njegovim očima. Tako teorija poznaje nekoliko vrsta pogrešaka u iskazivanju. To su pogreške u zapažanju, koje se lako dogode u situacijama kada se osoba u trenutku odvijanja kaznenog djela ne snađe na način koji bi bio optimalan da ona bude spremna za iskazivanje o toj situaciji, kao što su primjerice, nasilni događaji. Sljedeći razlog zbog kojeg se događaju pogreške jest nedostatak u sjećanju, do kojeg najčešće dolazi zbog protoka vremena, odnosno dugog trajanja kaznenog postupka pa je normalno da osoba zaboravi detalje, ili pak i bitnije činjenice te ne može sa stopostotnom sigurnošću iskazivati o njima. Naravno, uvijek je moguće i da svjedok kaže kako se uopće ne sjeća neke situacije, a zapravo ne želi iskazivati. Moguće su također i pogreške u imaginaciji,

do kojih može doći zbog nelagode odnosno strahopoštovanja zbog iskazivanja pred autoritetom vlasti kao što je sud, ili pak kada svjedok nastoji uljepšati neki događaj, ili istaknuti sebe u cijeloj priči. Vrlo su česte i pogreške u rasuđivanju. Do njih dolazi zbog pogrešnog shvaćanja okoline oko sebe svjedoka koji iskazuje, pretjerivanja i slično.¹¹

Tri su primarne dužnosti svjedoka u kaznenom postupku.¹² Svjedok ima dužnost odazvati se pozivu. Svatko je dužan pomoći sudu u utvrđivanju činjenica relevantnih za određeni kazneni postupak. Međutim, postoje iznimke kada svjedok može opravdati svoj izostanak. Ukoliko je svjedok narušenog psihofizičkog zdravlja, utoliko ima pravo obavijestiti sud o tome te iskazati spremnost na iskazivanje iz vlastitog doma. U slučaju da svjedok ne opravda svoj izostanak, može se naložiti da se svjedoka prisilno dovode u prostorije suda. Međutim, postoje slučajevi u kojima svjedok dođe u prostorije suda, ali odbije iskazivati. No, druga je dužnost svjedoka iskazivati, odnosno odgovarati na postavljena pitanja o svemu što mu je poznato. Za neiskazivanje se svjedoka „može, na obrazloženi prijedlog državnog odvjetnika kazniti novčanom kaznom do 50.000,00 kuna, a ako i nakon toga odbije svjedočiti, može se zatvoriti. Zatvor traje dok svjedok ne pristane svjedočiti ili dok njegovo ispitivanje ne postane nepotrebno, ili dok se kazneni postupak ne završi, ali najdulje mjesec dana.“ Odredbe koje uređuju prisilno dovođenje svjedoka i kazne za neiskazivanje ne odnose se na djecu koja su pozvana kao svjedoci (čl. 291. st. 4. ZKP). Treća je zadaća svjedoka svjedočiti istinito. Iskazivanje neistinitih navoda ozbiljna je povreda i narušavanje kaznenog postupka. Da je lažno svjedočenje velika zapreka sudu u donošenju ispravne odluke pokazuje i činjenica da je lažno svjedočenje u hrvatskom Kaznenom zakonu inkriminirano kao kazneno djelo davanja lažnog iskaza. Davanje lažnog iskaza ne odnosi se samo na lažno iskazivanje pred domaćim sudom, već i pred drugim nadležnim tijelima kao što su i međunarodni sudovi, arbitraže, prekršajni ili upravni postupak, postupak pred javnim bilježnikom ili stegovni postupak. Kažnjava se lažno iskazivanje svjedoka, ali i pogrešni prijevodi ili davanja lažnih mišljenja i nalaza tumača, prevoditelja ili vještaka koji sudjeluju u kaznenom postupku. Za davanje lažnog iskaza predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do najviše pet godina zatvora. U kaznenom postupku ista je kazna predviđena za bilo koju od stranaka, osim okrivljenika, koja će također dati lažan iskaz, pod uvjetom da se na tom iskazu temelji konačna odluka u tom postupku. Ako je zbog davanja lažnog iskaza osuđena nedužna osoba ili su pak nastale osobito teške posljedice po okrivljenika, počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od jedne do deset godina. Međutim,

¹¹ Krapac, Davor *et. al.* Kazneno procesno pravo – Institucije, *Op.cit.*, str. 500.

¹² Krapac, Davor *et. al.* Kazneno procesno pravo – Institucije, *Op.cit.*, str. 487.

počinitelj ima priliku osloboditi se kazne ako prije donošenja konačne odluke na vlastitu inicijativu opovrgne svoj iskaz (čl. 305. Kaznenog zakona; dalje u tekstu: KZ).¹³

Svjedoci nemaju drugih obaveza osim navedene tri, a posebno nisu dužni, poput primjerice okrivljenika, dozvoliti tjelesne preglede ili druge medicinske zahvate i ispitivanja na svom tijelu. Iznimka od tog pravila jest jedino stavak 2. članka 326. Zakona o kaznenom postupku, u kojem stoji da se „tjelesni pregled drugih osoba može bez njihova pristanka poduzeti samo ako se mora utvrditi nalazi li se određeni trag ili posljedica kaznenog djela na njihovu tijelu, a to se ne može utvrditi na drugi način i ako se može poduzeti bez štete za njihovo zdravlje.“

Hrvatski zakonodavac ipak je predvidio situacije u kojima svjedok nije dužan davati iskaz. Nekim osobama Zakon daje takozvanu „povlasticu“ da odbiju svjedočiti u potpunosti, ili pak djelomično, odnosno da ne moraju dati odgovor na određena pitanja. Ta se povlastica odnosi na osobu s kojom je okrivljenik oženjen ili u s brakom izjednačenoj izvanbračnoj zajednici, na srodnike okrivljenika u ravnoj lozi, rođake u pobočnoj lozi do trećega stupnja te srodnike po tazbini do drugoga stupnja zaključno, kao i na posvojenika i posvojitelja okrivljenika. Nadalje, ta se povlastica odnosi i na javne bilježnike i porezne savjetnike u okviru čuvanja zakonske tajne. Vezano uz zanimanja, neke povlaštene osobe mogu izgubiti povlasticu ako postoji zakonska osnova po kojoj su oslobođeni čuvanja tajni, a to se odnosi na odvjetnike, liječnike, zubare, psihologe, probacijske službenike i socijalne radnike koji svjedoče o informacijama do kojih su došli od okrivljenika obavljanjem svog zanimanja. Intencija čuvanja profesionalne tajne jest očuvanje srži obavljanja samog zanimanja, jer bi nepostojanjem profesionalne tajne bila narušena suština određenih zanimanja. Oslobođeni su i „novinari i urednici u sredstvima javnog priopćavanja o izvorima obavijesti i podataka za koje su saznali u obavljanju svoga zanimanja i koji su uporabljani prilikom uređivanja sredstava javnog priopćavanja, osim u postupku zbog kaznenih djela protiv časti i ugleda počinjenih putem sredstava javnog priopćavanja i u slučaju propisanom posebnim zakonom, kao i osobe na koje je prenesena imovinska korist, o načinu stjecanja imovinske koristi, kada se u odnosu na tu osobu primjenjuju odredbe postupka za oduzimanje predmeta i imovinske koristi ovoga Zakona“ (čl. 285. st. 1. točke. 6. i 7. ZKP).

Uz povlasticu nesvjedočenja, postoje osobe koje pripadaju skupini kojoj se pripisuje takozvana relativna nesposobnost svjedočenja te se njih ne može ispitati kao svjedoke, a ta

¹³ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21).

nemogućnost ispitivanja opravdava se potrebom očuvanja društvenog interesa, bilo kojeg koji je jači od interesa vođenja kaznenog postupka.¹⁴ U tu skupinu ubrajaju se osobe koje bi svojim iskazivanjem povrijedile zakonom propisanu obvezu čuvanja tajnosti podataka, dok im nadležno tijelo ne oduzme tu obvezu, zatim branitelj okrivljenika, uz iznimku da se on može ispitati ako okrivljenik sam to zahtijeva, okrivljenik u postupku u kojem se primjenjuju odredbe vezane za spajanje i razdvajanje postupka, te vjerski ispovjednik o sadržaju ispovijedi (čl. 284. ZKP). Svrha zabrane ispitivanja branitelja jest interes nenarušavanja odnosa povjerenja između okrivljenika i branitelja. Također, ratio kojim se vodio zakonodavac kada je povlastio vjerskog ispovjednika jest sprečavanje moralne dileme kod vjerskih ispovjednika, s obzirom na to da ih veže ispovjedna tajna, odnosno obveza čuvanja činjenica koje im vjernici povjere u sakramentu ispovijedi.¹⁵

Uz navedene dvije skupine povlaštenih svjedoka, svaki svjedok ima pravo ne odgovoriti na neka postavljena pitanja tijela koje ga ispituje. Tako „svjedok nije obvezan odgovarati na pojedina pitanja ako je vjerojatno da bi time izložio sebe ili bliskog srodnika kaznenom progonu, teškoj sramoti ili znatnoj materijalnoj šteti“ (čl. 286. st.1. ZKP). No, čak i ako svjedok odbije iskazivati zbog opasnosti od izlaganja sebe ili bližnjeg kaznenom progonu, državni odvjetnik može izjaviti da neće poduzimati kazneni progon protiv svjedoka ili njegovog bližnjeg, ako se radi o iskazu važnom za dokazivanje Zakonom propisanih kaznenih djela druge osobe, ali „ne može se dati izjava o nepoduzimanju kaznenog progona za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža“ (čl. 286. st.4. ZKP).

Još jedna povlaštena kategorija svjedoka jesu ugroženi svjedoci. Ugroženi svjedoci su svjedoci koji bi davanjem iskaza ili odgovorom na pitanje nadležnog tijela sebe ili sebi blisku osobu izložile ozbiljnijoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega.¹⁶ Ovdje možemo uočiti određenu fleksibilnost u vidu neodređivanja termina „bliske osobe“. Osim posebnih pravila, u Republici Hrvatskoj postoji i *lex specialis* koji se odnosi na svjedoke, a to je Zakon o zaštiti svjedoka. Njime su propisana pravila kojima se regulira postupak i način uključivanja svjedoka u program zaštite, mjere kojima se štite svjedoci, (taksativno su navedene mjere, a to su tjelesna i tehnička zaštita, premještanje, mjere prikrivanja identiteta i vlasništva te promjena identiteta svjedoka), zatim pomoć svjedoku pri

¹⁴ Krapac, Davor *et. al.* Kazneno procesno pravo – Institucije, *Op.cit.*, str. 488.

¹⁵ Pajčić, Matko; Ugroženi svjedoci u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 12, broj 1/2005, str. 33-62., str. 35.

¹⁶ Krapac, Davor *et. al.* Kazneno procesno pravo – Institucije, *Op.cit.*, str. 490.

uključivanju u program zaštite pa sve do prekida programa zaštite.¹⁷ Zakon o kaznenom postupku precizno propisuje postupak za ispitivanje ugroženih svjedoka. Čim državni odvjetnik sazna da je vjerojatno da postoje okolnosti da bi svjedok iskazivanjem ili odgovaranjem na pojedino pitanje sebe ili sebi blisku osobu izložio ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost, slobodu ili imovinu većeg opsega, on predlaže sucu istrage ispitivanje svjedoka na poseban način te uz to poseban način sudjelovanja svjedoka u postupku, odnosno sudjelovanja svjedoka kao ugroženog.

Kada govorimo o valjanosti dokaza, valja imati na umu kako u kaznenom postupku nisu svi iskazi svjedoka valjani. Zakonom o kaznenom postupku zabranjeno je upotrebljavati određene dokaze u propisanim situacijama. Tako nije dozvoljeno upotrijebiti kao dokaz u postupku iskaz osobe čiji iskaz ne smije biti uzet u obzir kao dokaz (skupina relativno nesposobnih za svjedočenje), zatim iskazi osoba koje pripadaju skupini koja nema obvezu svjedočenja, ako se one izričito nisu odrekle toga prava ili su svjedočile jer nisu bile upozorene na to da ne moraju svjedočiti. Upozorenje tijela koje vodi ispitivanje je važno jer ako ga nije bilo ili nije uneseno u zapisnik, to se svjedočenje također ne može uzeti kao valjani dokaz. Kao i to upozorenje, tako u zapisnik moraju biti unesena upozorenja svjedoku da je dužan iskazivati istinito, da ne smije prešutjeti poznate mu činjenice i da je davanje lažnog iskaza kazneno djelo, kao i da nije „obvezan odgovarati na pojedina pitanja ako je vjerojatno da bi time izložio sebe ili bliskog srodnika kaznenom progonu, teškoj sramoti ili znatnoj materijalnoj šteti.“ Također, ne smije se koristiti kao dokaz iskaz djeteta koje zbog svoje dobi ili drugog razloga nije u mogućnosti shvatiti značenje svog prava da ne mora iskazivati. Važno je za dostojanstvo svjedoka i to da se kao dokaz ne može upotrijebiti iskaz koji je pribavljen protivno odredbama Zakona o kaznenom postupku o diskriminaciji „na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije“ (čl.1. Zakona o suzbijanju diskriminacije).¹⁸ Također, uz odredbe Zakona o suzbijanju diskriminacije, „zabranjeno je da se prema okrivljeniku, svjedoku ili drugoj osobi primijene medicinske intervencije ili da im se daju takva sredstva kojima bi se utjecalo na

¹⁷ Zakon o zaštiti svjedoka (NN 163/03, 18/11, 73/17).

¹⁸ Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)

njihovu volju pri davanju iskaza, niti se smije upotrijebiti sila, prijetnja ili druga slična sredstva“ (čl. 6. ZKP).

2.3 POJAM I PRAVNI POLOŽAJ OŠTEĆENIKA U KAZNENOM POSTUPKU

Uz žrtvu i svjedoka, važan pojam koji treba razlikovati od prethodna dva, jest pojam oštećenika. Pojam je to koji se, uz aktualni Zakon o kaznenom postupku iz 2008. godine, pojavljuje i u Zakonu o kaznenom postupku iz 1997. godine, za razliku od pojma žrtve. Pojam oštećenika obuhvaćao je na neki način, u ZKP-u iz 1997., i ono što je danas obuhvaćeno pojmom žrtve u ZKP-u iz 2008. godine, uz određene razlike u uređenju kao i pravima oštećenika, odnosno žrtve. Prema važećem zakonskom uređenju, te članku 202., stavku 2., točki 12. Zakona o kaznenom postupku, „oštećenik je žrtva kaznenog djela i pravna osoba na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno koje sudjeluju u svojstvu oštećenika u postupku.“ Također, uz pojam oštećenika, u navedenom stavku navodi se i pojam oštećenika kao tužitelja, a on je definiran kao „tužitelj koji je preuzeo progon od državnog odvjetnika koji nije pokrenuo ili je odustao od kaznenog progona“ (čl. 55. ZKP). Oštećenik je u praksi nerijetko i sama žrtva određenog kaznenog djela, a nerijetko je i jedina osoba prisutna počinjenju kaznenog djela, te kao takva često ulazi u ulogu ne samo oštećenika, već i svjedoka u postupku, te je vrlo stoga vrlo važno razlikovati pojmove oštećenika, žrtve i svjedoka, ali i pritom razlikovati njihova prava kao i položaj u postupku, naročito u slučajevima kad se njihove uloge i prava preklapaju.

Postoje prava koja oštećeniku olakšavaju sudjelovanje u postupku. Vrlo je važno pravo za oštećenika da ga sudac i državni odvjetnik pouče o pravima koja mu pripadaju, dok oštećenik kao tužitelj može opunomoćiti odvjetnika da ga zastupa u kaznenom postupku. To su procesna prava koja su oštećeniku pripadala i Zakonom o kaznenom postupku iz 1997. godine, uz određena unaprjeđenja u aktualnom uređenju.¹⁹

Oštećenik se također može naći i u ulozi oštećenika kao nositelja imovinskopravnog zahtjeva. Imovinskopravni zahtjev uređen je također Zakonom o kaznenom postupku, glavom jedanaestom, a rješava se u adhezijskom postupku, odnosno u postupku koji se pridružuje

¹⁹ Krapac, Davor *et. al.* Kazneno procesno pravo – Institucije, *Op.cit.*, str. 257.

(adherira) kaznenom postupku. Razlog tome leži u okolnostima da su u određenim predmetima činjenice na temelju kojih se odlučuje o kaznenom djelu te krivnji okrivljenika ujedno relevantne i za građanskopravnu odgovornost počinitelja. Najčešće će se raditi o odštetnoj odgovornosti, zbog koje će počinitelj kaznenog djela, osim što će biti proglašen krivim za počinjenje kaznenog djela, također biti dužan isplatiti odštetu oštećeniku. Ovakvo adheriranje dozvoljava se iz razloga procesne ekonomičnosti. Subjekti adhezijskog postupka su oštećenik, odnosno ovlaštenik na imovinskopravni zahtjev i okrivljenik, kojeg se optužuje i za počinjenje kaznenog djela. Osim oštećenika, ovlaštenik na imovinskopravni zahtjev može biti i žrtva, no može se desiti da to ne budu ni žrtva ni oštećenik, već osoba koja prema pravilima građanskog procesnog prava ima pravo na podnošenje tužbe. No, važno je da se zahtjev uvijek može postaviti isključivo prema okrivljeniku, dok predmet imovinskopravnog zahtjeva može biti sve što može biti predmetom tužbe u građanskom parničnom postupku.²⁰

2.4. RAZLIKE IZMEĐU ULOGE ŽRTVE, SVJEDOKA I OŠTEĆENIKA U KAZNENOM POSTUPKU

Iako je već iz samog naslova ovog rada jasno kako se pojmovi žrtve i svjedoka mogu ispreplitati, odnosno žrtva se može pojaviti i kao svjedok u kaznenom postupku, vrlo je važno napraviti jasnu distinkciju između ova dva pojma. To je prepoznala i Radna skupina koja je radila na implementaciji Direktive 29/12/EU, te joj je jedna od glavnih zadaća bila napraviti jasnu distinkciju između pojmova oštećenika i žrtve u postupku. Tako glavna razlika između oštećenika i žrtve s materijalne strane gledišta, počiva na tome da je svaka žrtva kaznenog djela žrtva u postupku i bezuvjetno joj pripadaju prava koja su zajamčena žrtvama kaznenih djela prema Zakonu o kaznenom postupku. Ukoliko žrtva želi biti aktivna te sudjelovati u kaznenom postupku, utoliko se ona pojavljuje u ulozi oštećenika, te joj na temelju toga pripadaju dodatna prava, ona koja pripadaju oštećeniku sukladno Zakonu o kaznenom postupku.²¹

²⁰ *Ibidem.*, str. 259.-260.

²¹ Burić, Zoran; Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transportiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22, broj 2/2015, str. 383-410., 396.,397.

Kao što je već navedeno, Zakon o kaznenom postupku jasno propisuje definiciju žrtve, a to je fizička osoba koja je izravno zbog počinjenja kaznenog djela pretrpjela fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Dakle, bilo kakva šteta koju pretrpi neka osoba, značila ona posljedice po njeno zdravlje, bilo fizičko ili duševno, ili posljedice po imovinu odnosno materijalnu štetu, ili pak povredu temeljnih ljudskih prava i sloboda koja su svim građanima zajamčena Ustavom, zakonima i nižim propisima, kao i međunarodnim propisima, dovoljna je da se tu osobu okarakterizira žrtvom u smislu Zakona o kaznenom postupku. Međutim, Zakon na neki način rješenjem iz članka 44. daje na volju žrtvi na koji način želi biti dio postupka. Iako je predviđeno da će sud, državno odvjetništvo, istražitelj i policija „žrtvu na njoj razumljiv način poučiti o značenju sudjelovanja u postupku u svojstvu oštećenika, a u zapisnik će se unijeti dana obavijest i izjava žrtve želi li sudjelovati u postupku u svojstvu oštećenika“, u praksi to ipak funkcionira na način da policijski istražitelj, državni odvjetnik ili sud za vrijeme provođenja dokazne radnje ispitivanja žrtve kao svjedoka žrtvu upozorava na ovu mogućnost, tražeći ju da da svoje mišljenje po tom pitanju, odnosno da navede želi li ili ne sudjelovati u postupku u svojstvu oštećenika, pri čemu se očitovanje žrtve o navedenom mora konstatirati u zapisniku o ispitivanju (čl. 43. st. 6. ZKP). S obzirom na to da na neki način žrtva ima pravo izbora na koji način želi sudjelovati u postupku, ne postoji zakonska ni kakva druga barijera da žrtva kaznenog djela pisanim putem obavijesti policiju, državno odvjetništvo ili sud, o tome da želi u postupku sudjelovati u svojstvu oštećenika, neovisno o njenoj aktivnosti u kaznenom postupku u svojstvu svjedoka. Žrtvi koja se izjasni da želi sudjelovati kao oštećenik u kaznenom postupku pripadaju neka dodatna procesna prava. Lista prava koja pripadaju oštećeniku sadrži članak 51. Zakona o kaznenom postupku, a prava koje pripadaju oštećeniku i koja žrtva ne može ostvariti ne prijavi li nadležnom tijelu da želi sudjelovati u postupku u svojstvu oštećenika su pravo „podnijeti prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva te privremenih mjera osiguranja, pravo na opunomoćenika, pravo upozoravati na činjenice i predlagati dokaze, pravo prisustvovati dokaznom ročištu, pravo prisustvovati raspravi i sudjelovati u dokaznom postupku te iznijeti završni govor, pravo izvršiti uvid u spis predmeta, pravo zatražiti obavijest od državnog odvjetnika o poduzetim radnjama povodom njegove prijave i podnijeti pritužbu višem državnom odvjetniku, pravo podnijeti žalbu, zatražiti povrat u prijašnje stanje, pravo biti obaviješten o ishodu kaznenog postupka“

(čl. 51. st. 1. točke 2.-11. ZKP).²² Pravo na besplatnu pravnu pomoć je također pravo oštećenika, ako ispunjavaju uvjete propisane Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći.²³

Položaj svjedoka jest, kao što je već spomenuto, utoliko drugačiji što on ima obvezu svjedočenja i nema mogućnosti nedavanja iskaza, osim ako se radi o određenim skupinama koje imaju pojedine povlastice nesvjedočenja. Štoviše, neopravdano izbjegavanje obveze svjedočenja sankcionira se. U kaznenom je postupku važno da žrtve, oštećenici i svjedoci budu poučeni o svojem položaju u samom postupku, kako bi što spretnije mogli koristiti procesna prava koja im pripadaju sukladno pravnom uređenju. Za žrtve koje se pojavljuju kao svjedoci u kaznenom postupku, odnosno one žrtve koje će biti ispitivane o kaznenom djelu i okolnostima počinjenja istog, propisana su pravila, odnosno postupci koji jasno definiraju na koji način će se one ispitivati u kaznenom postupku, te prava koja taj status žrtve kao svjedoka povlači za sobom.

3. PRAVA ŽRTVE KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE U POLOŽAJU SVJEDOKA

3.1. PRAVA SVIH ŽRTAVA U KAZNENOM POSTUPKU

Kako bismo imali što bolji uvid u prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode kada se u postupku nađu kao svjedoci, potrebno je najprije analizirati prava svih žrtava, kako bismo uvidjeli postepeni razvoj prava koja dobivaju žrtve kao svjedoci. Žrtve svih kaznenih djela imaju zajednička prava, a to su pravo na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela. To su službe koje su organizirane ili uz pravosudne organe, primjerice na županijskim sudovima ili van pravosuđa, kako bi pružale adekvatnu pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela. Službe su ciljano osnovane kako bi pomogle žrtvama, između ostaloga kada se nalaze i kao svjedoci u kaznenom postupku, kako bi im pomogle suočiti se sa situacijama koje bi ih mogle zateći tijekom postupka. Samo djelovanje takvih službi značajan je korak naprijed za pomoć žrtvama svjedocima u kaznenim postupcima. Sljedeće je pravo na psihološku i drugu pomoć koja je

²² *Ibidem.*

²³ Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19).

pruža efekt odnosno djelotvorna je, ali i u skladu s pravilima struke. Također, tu su i prava na potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu s propisima, koje je slično prethodnom pravu te također ima intenciju čim više olakšati žrtvi za nju mukotrpan kazneni proces. Ostala prava navedena u stavku 1. članka 43. ZKP-a su „pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde, pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja žrtve kao svjedoka, pravo da bude saslušana bez neopravdane odgode nakon podnošenja kaznene prijave te da se daljnja saslušanja provode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe kaznenog postupka, pravo na pratnju osobe od povjerenja pri poduzimanju radnji u kojima sudjeluje, pravo da se medicinski zahvati prema žrtvi poduzimaju u najmanjoj mjeri i samo ako su krajnje nužni za potrebe kaznenog postupka, pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu sukladno odredbama Kaznenog zakona, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, pravo biti obaviještena o odbacivanju kaznene prijave i odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona te pravo preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika, pravo na obavijest od državnog odvjetnika o poduzetim radnjama povodom njezine prijave i podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku, pravo da na njezin zahtjev bez nepotrebne odgode bude obaviještena o ukidanju pritvora ili istražnog zatvora, bijegu okrivljenika i otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora te mjerama koje su poduzete radi njezine zaštite, pravo da na njezin zahtjev bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravomoćno okončava kazneni postupak, pravo predložiti da bude ispitana putem audio-video uređaja, druga prava propisana zakonom.“

Dodatna prava koja su propisana 43. člankom ZKP-a su „pravo na novčanu naknadu iz sredstava državnog proračuna u skladu s posebnim zakonom. Ako je žrtva prethodno ostvarila imovinskopravni zahtjev uzet će se u obzir njegova visina pri odmjeravanju novčane naknade, a tako će postupiti i sud pri dosuđivanju imovinskopravnog zahtjeva ako je žrtva prethodno ostvarila novčanu naknadu iz sredstava državnog proračuna.“ Također, „sud, državno odvjetništvo, istražitelj i policija dužni su već pri poduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje obavijestiti žrtvu na njoj razumljiv način o pravu na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela, pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom, o pravu na zaštitu od zastrašivanja i odmazde te pravima koja joj pripadaju kao oštećeniku u kaznenom postupku.“ Za žrtvu je važno, a za sam napredak položaja žrtve, bez obzira nalazi li se u položaju svjedoka ili ne, to što je istim člankom propisano da se sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija moraju uvjeriti da je žrtva razumjela obavijesti, ali još važnije, da će navedena tijela prema žrtvi postupati obzirno, te će je na razumljiv način poučiti o značenju

njenog položaja u kaznenom postupku. Žrtvama zasigurno puno znači kako s ljudske, tako i s edukacijske strane kada im se pravovremeno i na razumljiv način objasne i protumače njihova prava kako bi se znale koristiti njima u postupku, te na tom polju svakako ne bi trebalo prestati napredovati u smislu pomoći žrtvama, naročito kada se radi o ispitivanju njih kao svjedoka.

Policija od 2015. godine žrtve, koje će se u kaznenom postupku često pojaviti i kao svjedoci, o njihovim pravima poučava i usmenim i pisanim putem, na način da žrtvama pruža pisani obrazac s pravima. Pri tome je uloga policijskih službenika izuzetno važna jer se upravo oni nerijetko prvi susreću i komuniciraju sa žrtvama neposredno nakon počinjenja kaznenog djela, pa o njihovom postupanju može ovisiti hoće li žrtva svoja prava shvatiti i učinkovito koristiti. Za žrtve je vrlo korisno to što se na obrascu, uz popis prava, također nalazi i popis službi koje su dostupne žrtvama, a koje se odnose na razne vrste pomoći i savjeta, te na pružanje korisnih informacija. Obrazac sadrži i podatke Odjela za podršku žrtvama i svjedocima, kao i Nacionalnog pozivnog centra za žrtve kaznenih djela i prekršaja i lokalnih organizacija civilnog društva.²⁴ Uz to, žrtve također i prilikom sudskog poziva dobiju informacije o Odjelu za podršku, s obzirom na to da je informativni tekst o Odjelu dio sudskog poziva. Da je tekst od velike koristi, kao i sama podrška koju Odjel pruža, možemo zaključiti iz toga što su sakupljena pitanja koja najčešće žrtve postavljaju, te je očigledno da veći dio žrtava postavlja ista, ili pak vrlo slična pitanja.²⁵ Vrlo je važno žrtvi pristupiti što je obzirnije moguće, te s maksimalnom susretljivošću i oprezom, s obzirom na to da je moguće da je žrtva proživjela teške traume samim počinjenjem kaznenog djela. Zakon propisuje kako se prava iz članka 43. Zakona o kaznenom postupku odnosi kako na fizičke, tako i na pravne osobe kao žrtve u kaznenom postupku.

Značajno je za žrtvu važan i članak 43.a Zakona o kaznenom postupku koji je dodan izmjenama 2017. godine. U njemu su propisani postupci prema žrtvi koji se obavljaju i prije samog ispitivanja, a sve u interesu žrtve, odnosno kako bi se žrtvi što više olakšao postupak ispitivanja. Tako je propisano da će „prije ispitivanja žrtve, tijelo koje provodi ispitivanje u suradnji s tijelima, organizacijama ili ustanovama za pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela provesti pojedinačnu procjenu žrtve“, što znači da će se svakoj žrtvi pristupiti individualno kako bi se što bolje shvatili problemi žrtve, njeno psihofizičko stanje i na taj način što bolje spoznao

²⁴ Hamer Vidmar, Nikica. Prava žrtve prema Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske – potrebe žrtve i iskustva u praksi iz perspektive odjela za podršku žrtvama i svjedocima, TEMIDA, 2016., vol. 19, br. 1, str. 83-108, str. 87.-88.

²⁵ *Ibidem*, str. 89.

način na koji bi se cijeli postupak učinio što bezbolnijim za žrtvu. Individualni pristup svakoj žrtvi od velike je koristi jer nisu sve žrtve istih psiholoških profila, te je potrebno prepoznati za svaku osobu pojedinačno kako joj što bolje pristupiti te na koji način pružiti pomoć koja joj je potrebna kroz tijek kaznenog postupka.

3.2. PRAVO NA NOVČANU NAKNADU IZ SREDSTAVA DRŽAVNOG PRORAČUNA

Da su kaznena djela protiv spolne slobode uistinu teška kaznena djela, s posebno teškim posljedicama po žrtve pa one zaslužuju posebna prava, očituje se u članku 44. aktualnog ZKP-a. Naime, zakonodavac je izričito u stavku 4. članka 44. pojedinačno pobrojio listu prava koja pripada žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode, kao i žrtvama kaznenog djela trgovanja ljudima, koje je također po žrtve vrlo teško i traumatično kazneno djelo. Osim prava žrtava koja su navedena u Zakonu o kaznenom postupku, postoje i prava na razini Europe, točnije na razini država članica Europske unije. Dokument koji je za to zaslužan jest Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. godine. Njime je propisano da svaka država članica treba uspostaviti nacionalni sustav naknade šteta svim žrtvama nasilnih kaznenih djela počinjenih s namjerom.²⁶ Naime, prema toj Direktivi, u zemljama članicama žrtve bi trebale imati pristup nacionalnom sustavu naknade štete, za kaznena djela koja su se dogodila na teritoriju države članice.²⁷ Tako prema Zakonu o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, kojim je u hrvatsko zakonodavstvo implementirana Direktiva Vijeća 2004/80/EZ, žrtve kaznenih djela počinjenih s namjerom uz primjenu sile imaju pravo na naknadu troškova zdravstvene zaštite, pravo na naknadu za izgubljenu zaradu, pravo na naknadu zbog gubitka uzdržavanja i pravo na naknadu za pogrebne troškove.²⁸ Kako je propisano Zakonom o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, „neposredna žrtva ima pravo na naknadu troškova zdravstvene zaštite u visini vrijednosti zdravstvenog standarda utvrđenog propisima obveznoga zdravstvenog osiguranja u Republici Hrvatskoj. Naknada se priznaje samo ako neposredna žrtva nema pravo na pokriće troškova na temelju zdravstvenog osiguranja" (čl. 10. ZNNŽKD). Također, „ima pravo na naknadu za

²⁶ Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. o naknadi žrtvama kaznenih djela, Službeni list EU 19/Sv.16.

²⁷ Turudić, Ivan; Pavelin, Tanja; Bujas, Ivana. Naknada žrtvama kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. *Op.cit.* str. 14.-15.

²⁸ Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (NN 80/08, 27/11).

izgubljenu zaradu, koje se priznaje u jednokratnom iznosu od najviše 35.000,00 kuna“ (čl. 11. ZNNŽKD).²⁹

Posredna žrtva pak, „koju je umrla neposredna žrtva uzdržavala ima pravo na naknadu zbog gubitka zakonskog uzdržavanja. Naknada zbog gubitka uzdržavanja priznaje se u jednokratnoj svoti na temelju aktuarske računice polazeći od najniže obiteljske mirovine prema Zakonu o mirovinskom osiguranju određene na temelju pet godina staža osiguranja i očekivanog trajanja razdoblja uzdržavanja posredne žrtve. Naknada se priznaje samo ako posredna žrtva nema pravo na davanje iz obveznoga mirovinskog osiguranja. Naknada se priznaje u iznosu od najviše 70.000,00 kuna ukupno za sve posredne žrtve“ (čl. 12. ZNNŽKD). Pravo na naknadu pogrebnih troškova ima platitelj tih pogrebnih troškova, a ta naknada ne može prelaziti 5.000,00 kuna (čl. 13. ZNNŽKD).

Prilikom odlučivanja o pravu na naknadu, potrebno je sagledati okolnosti poput „postupanja neposredne žrtve prije, u trenutku počinjenja kaznenog djela i nakon toga, doprinos neposredne žrtve nastanku i obujmu štete, je li neposredna žrtva i u kojem roku prijavila kazneno djelo nadležnim tijelima, osim ako to nije mogla učiniti iz opravdanih razloga, suradnja neposredne žrtve s policijom i nadležnim tijelima kako bi se počinitelj priveo pravdi.“ Ukoliko se utvrdi da je žrtva pridonijela da šteta nastane ili bude veća nego što bi bila bez njenog doprinosa, imat će pravo na razmjerno sniženu naknadu. Prema ZNNŽKD, „o pravu na naknadu odlučuje Odbor za novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela) koji čine predsjednik i četiri člana. Predsjednik i svaki član Odbora ima dva zamjenika.“ Kada je riječ o sudskoj praksi, postoji mnogo primjera u kojima dolaze do izražaja posebna prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, koji će se razmatati u nastavku rada.

3.3. POJEDINAČNA PROCJENA ŽRTVE

Kada je riječ o modernijem pristupu ispitivanju žrtve u svojstvu svjedoka, na način na koji to propisuje Zakon iz 2008., a koji obuhvaća individualno pristupanje svim žrtvama, odnosno procjenu svake žrtve te primjenu posebnih mjera zaštite u slučajevima kada je potrebno (poseban način ispitivanja žrtve, uporaba komunikacijskih tehnologija radi izbjegavanja vizualnog kontakta s počiniteljem i druge mjere propisane zakonom), kao i uzimanje u obzir

²⁹ *Ibidem.*

osobnih značajki žrtve, vrste ili naravi kaznenog djela te okolnosti počinjenja istog, uočavamo kako je Zakon iz 2008. godine napredniji i osuvremenjen, s obzirom na to da Zakon o kaznenom postupku iz 1997. nije sadržavao nikakve slične norme koje bi išle u korist oštećeniku (budući da nije poznavao pojam žrtve). U ranijem zakonu nisu bile propisane mjere koje bi služile zaštititi oštećenika i individualiziranom pristupu ispitivanju oštećenika, kao osobe koja je možebitno proživjela traume kroz posljedice koje ostavljaju kaznena djela protiv spolne slobode. Dakako, neopravdano je očekivati takve mjere u zakonu koji nije poznavao pojam žrtve, niti je žrtva imala posebna prava kao što je to u novijem, aktualnom Zakonu o kaznenom postupku iz 2008. Stoga je Zakon iz 2008. humaniji prema žrtvi i više pažnje posvećuje olakšavanju žrtvi samog položaja žrtve u kaznenom postupku.

Kao posebnu novost u važećem Zakonu o kaznenom postupku, valja istaknuti institut pojedinačne procjene žrtve uveden 2017. godine prilikom prenošenja u hrvatski zakonodavni sustav Direktive o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela (Direktiva 2012/29/EU) Europskog parlamenta). Svrha tog instituta je poštivanje različitosti i individualnost svake žrtve.³⁰ On propisuje sudjelovanje žrtve u postupku pojedinačne procjene i uzimanje u obzir njezine želje, uključujući i želju da se ne koriste posebne mjere zaštite propisane zakonom, ako to žrtva zaista ne želi i smatra da nije potrebno. Pojedinačna procjena žrtve koju propisuje Zakon o kaznenom postupku uključuje utvrđivanje ima li potrebe za primjenjivanjem posebnih mjera zaštite prema žrtvi te ako je ima, koje su to posebne mjere zaštite koje bi trebalo primijeniti. Pojedinačna procjena žrtve vrši se prema posebnom pravilniku, Pravilniku o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve. Tim su pravilnikom propisani obavezni uvjeti i način na koji se izrađuje pojedinačna procjena žrtve, sadržaji koji moraju biti obuhvaćeni procjenom te informacije na kojima se treba temeljiti pojedinačna procjena. Također, njime su propisani minimalni zahtjevi koji moraju biti ispoštovani kod procjenjivanja potreba za ostvarivanjem posebnih mjera zaštite u odnosu na žrtve, ali on ne utječe na primjenu drugih priznatih načina i metoda procjene potreba (primjerice vještačenje).

„Svako tijelo prethodnog i kaznenog postupka koje provodi ispitivanje žrtve dužno je provesti pojedinačnu procjenu potreba žrtve te sačiniti zaključak o provedenoj procjeni potreba kao i o utvrđenim posebnim mjerama zaštite. Pri tome će razmotriti zaključak prethodno provedene pojedinačne procjene potreba žrtve. (čl. 3. st. 1. Pravilnika o načinu provedbe

³⁰ Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Filipović, Hrvoje: Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Zagreb, godina 28. (2019), broj 4, str. 468 – 489, str. 470.

pojedinačne procjene žrtve).³¹ No, s obzirom da se u prvom redu gleda interes i dobrobit žrtve, proces nije strogo formaliziran, već se procjena odvija fleksibilno, te se izlazi u susret žrtvi što je više moguće. Ovdje se može raditi primjerice o posebnom načinu ispitivanja žrtve, uporabi komunikacijskih tehnologija radi izbjegavanja vizualnog kontakta s počiniteljem, koji bi žrtvi evocirao sjećanja na nemili događaj, ili eventualno druge mjere propisane zakonom. U slučaju kada je žrtva kaznenog djela dijete, automatizmom će se pretpostaviti da postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite te utvrditi koje posebne mjere zaštite treba primijeniti.

Procjena potreba žrtava treba biti posve obzirna prema žrtvi. Tako Pravilnik navodi kako „se mora provesti s posebnim obzirom, na primjeren način koji je za žrtvu što manje opterećujući, poštujući pri tom njeno dostojanstvo, psiho fizičko stanje te uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja“ (čl. 4. st. 1. Pravilnika). Procjenu potreba potrebno je provesti i kada žrtva ne želi ili je onemogućena sudjelovati u tom postupku, a procjena potreba mora uzeti u obzir sve moguće opasnosti i rizike s kojima bi žrtva mogla biti suočena. Također, pri poduzimanju pojedinačne procjene žrtve osobito se uzimaju u obzir osobne značajke žrtve, odnosno okolnosti koje bi za žrtvu mogle biti izvor ranjivosti kao što „dob žrtve, moguću trudnoću ili nedavni porod, invaliditet, teškoće u komuniciranju (govoru, čitanju ili pisanju), zdravstveno stanje, ovisnost o alkoholu ili opojnim sredstvima, PTSP i slično“, vrsta ili narav kaznenog djela i okolnosti izvršenja djela kojim je žrtvi nanesen bilo koji oblik štete. Propisano je i da će se žrtva smatrati posebno ranjivom i ako je već „prethodno bila žrtvom kaznenog djela ili prekršaja s obilježjima nasilja, bez obzira da li je to postupanje bilo prijavljivano i procesuirano kao kazneno djelo odnosno prekršaj ili nije, uzimajući pritom u obzir sve okolnosti slučaja.“ Pojačano treba obratiti pažnju ako su kaznenim djelom pogođena i žrtvina djeca, odnosno osobe o kojima žrtva brine ili su ovisne o žrtvinoj skrbi, te je u tim slučajevima potrebno obavijestiti nadležni centar za socijalnu skrb kako bi se poduzele odgovarajuće mjere za njihovu zaštitu. Činjenica kako Pravilnik vodi brigu i o djeci žrtve važna je iz razloga jer se ne zanemaruju posljedice koje ne trpi isključivo žrtva, već i bliske osobe žrtve kao što su djeca, ili na neki način osobe ovisne o žrtvi.

Posebna pažnja treba biti posvećena žrtvama koje su pretrpjele značajnu štetu zbog teške naravi kaznenog djela, žrtvama djela počinjenog zbog određenog osobnog svojstva žrtve, te žrtvama koje njihov odnos, odnosno pojačana povezanost s počiniteljem može činiti naročito ranjivima, s obzirom na specifičnost kaznenih djela protiv spolne slobode. Člankom 8.

³¹ Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve (NN 106/2017).

Pravilnika propisane okolnosti koje su važne u pojedinačnoj procjeni. Tako će se posebno uzeti u obzir „je li žrtva osobno povezana s osumnjičenikom odnosno okrivljenikom kao bliska osoba (primjerice, član obitelji, osobe koje žive u istom kućanstvu i drugo) ili kao osobe u bliskim odnosima (primjerice, osobe u intimnom odnosu koje ne žive u istom kućanstvu), boji li se žrtva da će joj osumnjičenik odnosno okrivljenik nauditi, je li osumnjičenik odnosno okrivljenik već ranije na sličan način postupao prema žrtvi, a posebno u posljednje vrijeme (bez obzira je li to postupanje bilo prijavljeno i procesuirano kao kazneno djelo ili nije), je li kazneno djelo počinjeno na osobito okrutan i/ili ponižavajući način, je li žrtva ekonomski ovisna o osumnjičeniku odnosno okrivljeniku (primjerice roditelj, partner, poslodavac žrtve i slično), postoje li neke druge okolnosti počinjenja kaznenog djela iz kojih proizlazi da za žrtvu postoji ozbiljan rizik od nanošenja štete.“

Međutim, postoje žrtve koje same izraze želju kako ne žele koristiti blagodati koje im nudi Zakon o kaznenom postupku u vidu posebnih mjera, te takve želje žrtve treba poštovati, tako dugo dok one ne izlaze iz zakonskih okvira. U smislu olakšavanja prolaženja kroz kazneni postupak žrtvi, tijelo nadležno za vođenje postupka će pripremiti da broj ispitivanja žrtve za koju je utvrđena posebna potreba zaštite bude najmanji mogući, a državni odvjetnik može predložiti ispitivanje takvog svjedoka na dokaznom ročištu, što je također jedno od pravila koje se odnosi na žrtvu kao svjedoka u kaznenom postupku.

Kao prilog Pravilniku nalazi se Obrazac o provedenom postupku pojedinačne procjene potreba žrtve za zaštitom koji se ispunjava po završetku procesa procjenjivanja. Potrebno je ispuniti osobne podatke žrtve (ime i prezime, OIB i datum rođenja žrtve), naznaku je li proces pojedinačne procjene proveden uz ili bez sudjelovanja žrtve. Utvrđuje se jesu li potrebne posebne mjere, odnosno je li primjena posebnih mjera opravdana ili nema potrebe za istima. Ukoliko je potrebno provesti posebne mjere, utoliko je potrebno navesti koje mjere je potrebno provesti kako bi se zaštitilo žrtvu (čl. 2. st. 11. Pravilnika o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve). Mjere koje se mogu provesti propisane su člankom 44. stavkom 5. Zakona o kaznenom postupku, a one mogu biti poseban način ispitivanja, uz uporabu audio-video uređaja, ispitivanje u policiji i državnom odvjetništvu koje mogu biti provedene od strane osobe koja je istog spola kao i žrtva te, u slučajevima kada je potrebno ponovno ispitati žrtvu, ispitivanje koji provodi osoba koja je već prije provodila ispitivanje te žrtve, kao i isključenje javnosti s rasprave.

3.4. PRAVA DJECE KAO ŽRTAVA I SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU

Nerijetko se dešava da žrtva kaznenih djela protiv spolne slobode, a istovremeno i svjedok u kaznenom postupku u kojem se sudi zbog počinjenog kaznenog djela, bude dijete. ZKP je predvidio posebne norme koje se odnose na položaj djeteta u kaznenom postupku (čl. 44. ZKP). Uz prava koje ima svaka žrtva, člankom 44. Zakona o kaznenom postupku, za dijete žrtvu kaznenih djela, predviđena su prava na opunomoćenika koji se financira iz proračunskih sredstava, kao i pravo na tajnost osobnih podataka te isključenje javnosti u kaznenom postupku. Također, kao što je propisano za ostale žrtve, tako i s djetetom, nadležan tijela (sud, državno odvjetništvo, istražitelj i policija) dužna su postupati obzirno, obraćajući pažnju na dob djeteta, njegovu ličnost i ostale okolnosti koje su bitne za odnos prema njemu. Sve radnje koje se poduzimaju, valja poduzeti u najboljem interesu djeteta. Ponekad je nemoguće sa sigurnošću utvrditi dob žrtve. Za takve slučajeve ZKP sadrži pretpostavku, koja glasi „ako nije poznata dob žrtve, pretpostavit će se da se radi o djetetu ako postoji vjerojatnost da žrtva nije navršila osamnaest godina života.“ Dijete prema Zakonu o kaznenom postupku, uz sva prava koja ima žrtva, ima i pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, bez obzira na to o kojem se kaznenom djelu radi, odnosno koja je kazna predviđena za kazneno djelo kojeg je žrtva dijete. Uz navedeno pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, djeci koje su žrtve jamči se pravo na isključenje javnosti, što je svakako važno za djecu zbog neželjenih posljedica koje može uzrokovati uključena javnost, budući da se nerijetko radi o slučajevima koji interesiraju širu javnost, te se o njima mnogo govori van samog postupka, kroz medije, društvene mreže i slično. Takve okolnosti mogu ostaviti teške posljedice po djecu u njihovoj okolini, primjerice u vidu zlostavljanja ili isključivanja od strane vršnjaka.

Uz to, važno je i pravo na tajnost osobnih podataka kako bi privatnost djece što više bila sačuvana. Dok Zakon o kaznenom postupku iz 1997. od navedenih prava sadrži samo općenitu formulaciju za isključenje javnosti u članku 293., u kojem navodi kako se javnost može isključiti za cijelu glavnu raspravu ili samo određeni dio rasprave ako je to potrebno radi „zaštite sigurnosti i obrane Republike Hrvatske, čuvanja tajne, kojoj bi štetila javna rasprava, čuvanja javnog reda i mira, zaštite osobnog ili obiteljskog života okrivljenika, oštećenika ili drugog sudionika u postupku, zaštite probitaka maloljetnika“, Zakon iz 2008. godine izričito određuje

kako dijete kao žrtva kaznenog djela ima pravo na isključenje javnosti, što je naročito važno u predmetima koji su medijski više eksponirani nego je to uobičajeno.

Za unapređenje prava djeteta kao žrtve u kaznenom postupku, ali i kada se ono nalazi u kaznenom postupku u položaju žrtve kao svjedoka, zasluge ima Direktiva 2012/29/EU. Ona je potaknula i pokazala smjernice državama članicama EU kako i kojim smjerom krenuti ka boljoj zaštiti žrtava, pa samim time i kada se žrtve nalaze kao svjedoci u kaznenom postupku. Promjene u hrvatskom zakonodavstvu koje su došle uslijed implementacije Direktive 12/29/EU imaju utjecaja na žrtve u kaznenom postupku općenito, ali i na djecu koja su žrtve kaznenih djela. Tako je Direktiva 29/12/EU zaslužna za uključivanje pojma „djetetov najbolji interes“, koji možda djeluje kao širok pojam, međutim, u postupku za djecu brinu, osim skrbnika, i stručno obrazovane osobe koje imaju potrebna znanja i vještine kako bi stručno procijenile koji je uistinu najbolji djetetov interes, te na koji način braniti njegova prava kao žrtve i svjedoka u kaznenom postupku. Ona je zaslužna za to što i dijete (a ne samo odrasla žrtva) može biti ispitano u policiji i državnom odvjetništvu od strane osobe koja je istog spola kao i dijete, kao i pravo „uskratiti odgovor na pitanja koja nisu u vezi s kaznenim djelom, a odnose se na strogo osobni život žrtve“.³² Tako primjerice najbolji djetetov interes dolazi do izražaja prilikom ispitivanja djeteta kao svjedoka. Djetetu koje nije navršilo 14 godina na sudu se ne daje upozorenje da je kao svjedok dužno iskazivati isključivo istinu, ni da se za govorenje neistine kazneno odgovara, jer prema propisima dijete koje nije navršilo 14 godina ne može biti kazneno odgovorno. Također, dijete neće biti pozivano osobno, već preko roditelja ili skrbnika, i na njega se ne odnose pravila o prisilnom dovođenju zbog svjedočenja, novčanoj ili kazni zatvora zbog odbijanja svjedočenja. Ukoliko roditelj ne želi dovesti dijete na svjedočenje, utoliko ne postoje nikakve sankcije ni mogućnost prisilnog dovođenja.³³ Smatram kako je ovo hvalevrijedan napredak na razini čitave Europske unije, budući da su djeca uistinu posebna kategorija žrtve te ih treba dodatno zaštititi, omogućiti im najvišu razinu zaštite, te svakako otkriti njihov najbolji interes u kaznenom postupku te postupati u smjeru zaštite istog.

³² Stipišić, Ljiljana: : Procesni aspekti ispitivanja djece žrtava i recentna sudska praksa u svjetlu direktive 12/29/EU, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2/2018, str. 547-574., str. 553.

³³ *Ibidem.*, str. 562.

3.5. POSEBNE MJERE ZAŠTITE ŽRTAVA KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE U ULOZI SVJEDOKA U KAZNENOM POSTUPKU

Uz pravo na zaštitu dostojanstva koje je zajamčeno svakoj žrtvi, žrtvi se jamči i pravo da se sasluša bez nepotrebnog odgađanja nakon podnošenja kaznene prijave te pravo da se daljnja saslušanja provode samo u mjeri u kojoj je to zaista neophodno za potrebe postupka, sa ciljem kako žrtva ne bi više puta nepotrebno prolazila kroz kazneno djelo i time vraćala traume koje su joj nanesene samim počinjenjem kaznenog djela, ali i eventualnom sekundarnom viktimizacijom. Sekundarna viktimizacija odnosi se na niz negativnih stavova i ponašanja prema žrtvama primarne viktimizacije/zločina. Stupanj sekundarne viktimizacije mogao bi ovisiti o stupnju u kojem se žrtvi pripisuju osobine karakteristične za ljudsku vrstu.³⁴ Ta pojava na žrtve može ostaviti brojne posljedice, najčešće psihičke naravi. Također, moguće su i neželjene posljedice kao što su primjerice gledanje na žrtve sa sažaljenjem (zbog čega ih društvo neopravdano može smatrati manje vrijednima, te ih čak odbacivati), dok se njihove osobine znatno mogu umanjivati i gubiti na značaju. To pravo uvelike olakšava ispitivanje žrtve, u smislu da se ne mora dva ili čak i više puta prisjećati nemilog događaja koji ostavlja teške posljedice po njezino zdravlje, a uz to doprinosi kvaliteti samog vođenja kaznenog postupka u pogledu iskaza žrtve, jer žrtva može vjerodostojnije iskazivati budući da je u tom slučaju proteklo manje vremena od počinjenja kaznenog djela, nego da je se ispituje nakon podnošenja njene kaznene prijave. Također, uviđamo da je tim pravom izraženo načelo proporcionalnosti, koje predviđa da će se određena radnja (u ovom slučaju ponovno ispitivanje žrtve) poduzeti samo ako je rezultat, odnosno ishod koji se postiže tom radnjom veći od štete koja bi nastala tom radnjom. Šteta koja može nastati ponovnim ispitivanjem žrtve jest već spomenuta viktimizacija žrtve dok se kao svjedok prisjeća kaznenog djela i strahota, kao i posljedica kaznenog djela.

Ovo pravo prati također i pravo žrtve da je prati osoba za koju žrtva smatra da je od povjerenja za nju pri poduzimanju radnji koje moraju biti poduzete, pa tako i pri ispitivanju. Važno je da je ta osoba stvarno osoba od žrtvinog povjerenja, kako bi se žrtva što ugodnije

³⁴ Lučev, Tara, Utjecaj seksualno objektiviranog prikaza žrtve na stupanj sekundarne viktimizacije, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2020.

osjećala i sigurnije prolazila kroz stadije kaznenog postupka i sve radnje koje je potrebno obaviti kako bi se uspješno okončao kazneni postupak.

Sva navedena prava odraz su težnje zakonodavca za što boljom zaštitom žrtve kada se ona nalazi u kaznenom postupku u položaju žrtve, ali i svjedoka. Pravo koje je posebno važno radi zaštite žrtve u ulozi svjedoka jest pravo na ispitivanje audio-video uređajem, koje sprječava susret žrtve s optuženikom. Ovo pravo detaljno će se obraditi u nastavku rada. Posebno je važno i pravo na isključenje javnosti, koje žrtvama jamči određenu razinu anonimnosti, te zaštitu od prevelike izloženosti predmeta u samoj javnosti. Da bi sva navedena prava ostvarivala njihovu svrhu, važno ih je pravilno primjenjivati.

4. ISPITIVANJE SVJEDOKA UPORABOM AUDIO-VIDEO UREĐAJA I OKRIVLJENIKOVO KONFRONTACIJSKO PRAVO

4.1. KONFRONTACIJSKO PRAVO

Konfrontacijsko pravo jedno je od najznačajnijih okrivljenikovih prava u kaznenom postupku. Ono je pravo okrivljenika da barem jednom u postupku ima mogućnost djelotvorno ispitati svjedoka optužbe, dok je iz prakse ESLJP-a vidljivo kako je pojam „svjedok optužbe“ proširen na sve dokaze optužbe, dakle kako iskaz svjedoka, tako i na druge dokazne materijale (isprave, vještake, materijalne dokaze). O tome koliko je konfrontacijsko pravo važno za kazneni postupak govori činjenica kako je ono propisano u mnogo višim i pravno jačim propisima od Zakona o kaznenom postupku. Tako je konfrontacijsko pravo opisano u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe u članku 6. „Pravo na pravično suđenje“. Ono je propisano kao pravo okrivljenika „da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe“ u članku 6. stavku 3. točki d) Konvencije. Također, konfrontacijsko pravo proklamirano je i u najvišem propisu u Republici Hrvatskoj, Ustavu Republike Hrvatske, u članku 29. stavku 2. alineji 6. i glasi: „U slučaju sumnje ili optužbe zbog kažnjivog djela osumnjičenik, okrivljenik ili optuženik ima pravo da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da zahtijeva da se osigura nazočnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe“.

Kroz opisano pravilo konfrontacije veže se pravo jednakosti oružja odnosno kontradiktornosti u kaznenom postupku, budući da je konfrontacijsko pravo odraz načela kontradiktornosti. Navedena prava omogućuju strankama u postupku da se ravnopravno „sukobe“, odnosno da iznesu svoje stavove koji su često oprečni, to jest kontradiktorni, te im nudi pravo da opovrgnu stavove suprotne strane. Idealni uvjeti su oni u kojima jedna strana ima pravo ispitati drugu (najčešće optuženik svjedoka optužbe, odnosno preispitati sve dokaze optužbe) na raspravi, jer je tada zadovoljeno načelo neposrednosti, koje je također jedno od važnih načela samog kaznenog postupka, međutim, to nije isključivi uvjet.

Prvi predmet u kojem je Europski sud za ljudska prava, koji sudi na temelju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda proučavao i bavio se tematikom poštivanja prava na ispitivanja svjedoka optužbe, odnosno konfrontacijsko pravo, jest *Unterpringer protiv Austrije* od 27.02.2014.³⁵ U tom predmetu ESLJP je zaključio da je okrivljenik osuđen samo na temelju iskaza u odnosu na koji su njegova prava obrane, točnije konfrontacijsko pravo, bila ograničena jer mu nije dana mogućnost ispitivanja žrtve tijekom trajanja procesa, što bi svakako prema Konvenciji trebao imati. Iznenadjenje se desilo pet godina kasnije, kada je ESLJP odlučivao o predmetu činjenično vrlo sličnom s *Unterpertingerom* (*Asch protiv Austrije* od 26.04.1991.), no tada je zaključak suda u tom predmetu bio suprotan *Unterpertingeru*. Naime, tada je Europski sud za ljudska prava odlučio kako gospodinu *Aschu* nisu bila povrijeđena prava na obranu, odnosno konfrontacijsko pravo, u predmetu u kojem ga je njegova supruga optužila za nanošenje tjelesnih ozljeda. Njegov zahtjev temelji se na tvrdnji kako nije imao priliku ispitati svoju suprugu, žrtvu u postupku koja je trebala svjedočiti, dok je presuda bila donesena na temelju njenih iskaza u policiji, bez mogućnosti unakrsnog ispitivanja. Iako je činjenično predmet sličan predmetu *Unterpertinger protiv protiv Austrije*, Sud je odlučio kako nisu povrijeđena prava obrane budući da je podnositelj zahtjeva, *Asch*, propustio poduzeti radnje koje je mogao u postupku (postavljati pitanja policijskom službeniku koji je ispitao svjedokinju, predložiti druge svjedoke itd.), a uz to, iskaz svjedokinje nije bio jedini dokaz na kojemu se temeljila osuđujuća presuda.³⁶ No, u daljnjim predmetima ESLJP zauzeo je stav kao u prvotnom predmetu, te je kasnije praksa ESLJP prilično usklađena.³⁷

Tako se po pitanju standarda konfrontacijskog prava, kao i po pitanju standarda jedinog odnosno odlučujućeg dokaza često citira predmet pred ESLJP, *Al-Khaway* i *Tahery protiv*

³⁵ Slučaj *Unterpertinger protiv Austrije*, zahtjev br. 9120/80, presuda od 24.11.1986.

³⁶ Slučaj *Asch protiv Austrije*, zahtjev br. 12398/86, presuda od 26.04.1991.

³⁷ M. Mrčela, I. Bilušić: *Konfrontacijska mjerila*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, broj 2/2016, str. 371-401., str. 377.

Ujedinjenog Kraljevstva od dana 15.12.2011. U predmetu Al-Khaway činjenično stanje je takvo da je gospodin Al-Khaway optužen da je kao liječnik konzultant napastvovao pacijenticu ST dok je bila kod njega na konzultacijama. ST je dala izjavu policiji i digla tužbu protiv Al-Khaway. Međutim, prije početka suđenja, ST je počinila samoubojstvo. Kao dokaz u postupku, između ostalih, ostala je njena izjava, koja se prema navodima obrane u velikoj mjeri ne podudara s izjavama njenih prijatelja koji su također dali izjavu na temelju onoga što im se ST povjerila nakon počinjenja navodnog kaznenog djela. Obrana Al-Khaway žalila se na to kako je sudac uvrstio izjavu pokojne ST u dokazni materijal te upute koje je dao poroti, kako trebaju razmatrati izjavu ST i njenih prijatelja, smatrajući kako mu je povrijeđeno pravo na pravično suđenje. Žalbeni sud donio je zaključak da nema povrede prava na pravično suđenje prvog podnositelja zahtjeva. Al-Khaway je podnio zahtjev ESLJP, koji je bio istog mišljenja kao i Žalbeni sud u UK-u, te opravdano potvrdio kako nema kršenja prava na pravično suđenje, budući da je izjava ST morala biti pročitana i uvrštena u dokazni materijal, te je porota provela pravičnu i pravilnu ocjenu dokaza, kako izjave ST, tako i njenih prijatelja. Smatram kako je ESLJP postupio ispravno i donio pravednu odluku, budući da uistinu nije bilo narušeno pravo na pravično suđenje te je uobičajeni tijek postupka bio otežan činjenicom kako je žrtva koja je bila u položaju svjedoka počinila samoubojstvo prije samog početka suđenja.

U istoj presudi ESLJP donio je odluku o predmetu Tannery protiv Ujedinjenog Kraljevstva. Naime, podnositelj zahtjeva Tannery jedne noći ušao je u sukob s osobom S, do čega je došlo do fizičkog obračuna i na kraju uboda osobe S nožem u leđa. S je optužio Tanneryja da ga je ubo nožem, dok je Tannery tvrdio da on nije počinitelj. Na temelju iskaza osobe T koja se zatekla na mjestu obračuna, Tannery je proglašen krivim za ubod nožem. Međutim, Tannery je podnio zahtjev ESLJP ističući kako obrana nije imala mogućnost ispitati svjedoka optužbe, osobu T, koja nije prisustvovala suđenju zbog opravdanog straha. ESLJP je ispravno ocijenio kako se u ovom predmetu radi o povredi prava na pravično suđenje te da Tanneryju nisu bili dostupni svi alati kojima bi se obrana trebala moći služiti, poput ispitivanja svjedoka optužbe. Ovaj predmet je i dan danas vrlo važan kada se govori o povredi prava na pravično suđenje, koje je propisano člankom 6. Konvencije, te je vrlo važan kada se govori o pojmovima jedinog ili odlučujućeg dokaza, zbog toga što je ESLJP kreirao praksu i uspostavio razlike između ta dva pojma.³⁸

³⁸ Slučaj Al-Khaway i Tannery protiv UK, zahtjevi br. 26766/05 i 22228/06, presuda od 15.12.2011.

U slučajevima kada su svjedoci žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode, koji su posebno ranjiva skupina žrtava, svakako je potreba zaštititi žrtve na višoj razini. Zbog već spomenutih okolnosti (traume proživljene počinjenjem kaznenog djela, sekundarne viktimizacije), na njihovu zaštitu treba obratiti posebnu pažnju i u zakonskim okvirima pružiti maksimalnu moguću zaštitu, no potrebno je odmjeriti odgovarajući stupanj kako se ne bi povrijedila prava obrane, u ovom slučaju pravo na konfrontaciju i kontradiktornost. Drugim riječima, zbog zaštite prava žrtava kao svjedoka u kaznenom postupku, ne smije prekomjerno biti ograničeno pravo obrane da ispita žrtvu kao svjedoka, ili da preispita druge dokazne materijale. Zakonodavac je doskočio problemu ispitivanja žrtve kao svjedoka u slučajevima kada se ispitivanje odvija na daljinu, odnosno kada nije moguće postavljati direktno pitanja žrtvi koja se u postupku nalazi kao svjedok jer se ne nalazi u istoj prostoriji kao obrana. Upravo u ovim situacijama do izražaja dolazi važnost prava žrtve na ispitivanje putem audio-video uređaja. Naime, upotrebom suvremene tehnologije koja je danas lako dostupna, omogućava se da žrtva kao svjedok iskazuje iz druge prostorije, pa je pošteđena susreta s optuženikom i svih neželjenih posljedica tog susreta, a optuženik, odnosno obrana zadržavaju pravo i mogućnost (barem jednom) ispitati svjedoka tijekom postupka. Ukoliko temelji presude počivaju na iskazu posebno ranjivog svjedoka, odnosno žrtve, to ne znači nužno i povredu prava na pravično suđenje, budući da je obrana imala mogućnost i pravo ispitati posebno ranjivog svjedoka. Važno je da iskaz na kojem se temelji osuda ne bude nekonfrontirani. Bitno je istaknuti kako pravo na konfrontaciju nije apsolutno, te se obrana može odreći od konfrontacijskog prava i kazati kako ne želi suprotstaviti stavove suprotnoj strani, budući da je ipak riječ o pravu, a ne i dužnosti.

Okrivljenikovo konfrontacijsko pravo iz čl. 6. st. 3. t. d) Europske konvencije nije apsolutno. Ono se može ograničiti radi zaštite interesa koji su po važnosti na istoj razini kao i procesna prava okrivljenika, a to je svakako zaštita interesa ugroženih i posebno osjetljivih skupina svjedoka. Međutim, potrebno je nadoknaditi ograničenje konfrontacijskog prava da bi kazneni postupak na koncu bio pravičan. Zbog toga ispitati se može posebno osjetljive svjedoke bez prisustva okrivljenika ispitivanju, ali pri tome njihov iskaz mora biti zabilježen, odnosno snimljen tehničkom audio-video snimkom koja će se moći reproducirati okrivljeniku te pred sudom na glavnoj raspravi. Samo je na taj način moguće ocijeniti iskaz te pripremiti pitanja kojima će se nastojati opovrgnuti iskaz svjedoka.³⁹

³⁹ Ivičević Karas, Elizabeta: Okrivljenikovo pravo da ispituje svjedoke optužbe u stadiju istrage kao važan aspekt načela jednakosti oružja u kaznenom postupku (u povodu presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu

4.2. PRESUDA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA LUČIĆ PROTIV HRVATSKE

Da je konfrontacijsko pravo uistinu važno procesno pravo i predstavlja veliki značaj za svaku obranu i općenito stranke u kaznenom postupku, govori i činjenica kako je upravo to pravo razlog mnogih sporova pred ESLJP u Strasbourgu. Tako je u Republici Hrvatskoj značajna presuda u predmetu Lučić protiv Hrvatske od dana 27. veljače 2014. godine. Riječ je bila o kaznenom djelu silovanja koje je bilo procesuirano pred hrvatskim sudovima. Naime, podnositelj zahtjeva bio je optužen za silovanje od strane žene koju je jedne noći povezo nakon kraja njenog radnog vremena u ugostiteljskom objektu, i prema njenim navodima, odvezao ju u šumu gdje je počinio silovanje. On je tvrdio kako je došlo do spolnog odnosa, ali uz pristanak oštećenice. Tijekom postupka ispitani su mnogi svjedoci i izvedeni dokazi, a koji nisu svi upućivali isključivo na počinjenje kaznenog djela silovanja. Do poteškoća u odvijanju kaznenog postupka dolazi tijekom postupanja po optužnici. Nadležni sud, Županijski sud u Zagrebu, naredio je policiji da dovede oštećenicu na sud na zakazano ročište. Međutim, policija ne uspijeva pronaći oštećenicu na njezinoj adresi, te dolazi do saznanja da je ona odselila u Španjolsku. Oštećenica nije pronađena te su ročišta nekoliko puta bila odgađana. Na jednom održanom ročištu, optuženik je ponovio iz ranijih iskaza kako se ne osjeća krivim, te da s obzirom na teške optužbe želi iskoristiti pravo da ispita oštećenicu kao svjedoka, odnosno da upotrijebi konfrontacijsko pravo. S obzirom da oštećenica nije dovedena na ročišta, usprkos saznanjima o njenom boravku u Madridu, kao i kasnije u Nizozemskoj, a državni je odvjetnik inzistirao da se donese presuda na temelju postojećih dokaza, optuženik je proglašen krivim i osuđen na jednu godinu kazne zatvora. Optuženik i njegov zastupnik žalili su se na presudu Vrhovnom sudu Republike Hrvatske, kao i kasnije Ustavnom sudu, s tvrdnjom da su onemogućena prava obrane, odnosno da im je povrijeđeno pravo na obranu, budući da nisu imali prilike unakrsno ispitati oštećenicu, a sudovi su učinili propust ne osiguravši prisutnost tužiteljice na ročištima, te se oslonili samo na iskaz tužiteljice dan sucu istrage bez prisutnosti

Kovač protiv Hrvatske), Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2/2007, str. 999-1018., str. 1015.

obrane. I Vrhovni i Ustavni sud odbili su žalbu, odnosno ustavnu tužbu optuženika kao neosnovanu.

Podnositelju nije preostalo drugih pravnih lijekova osim zahtjeva ESLJP. Tako je podnio zahtjev zbog povrede prava na konfrontaciju, koji je ocijenjen kao pravovremen, dopušten i osnovan. Podnositelj zahtjeva je prigovorio kako mu nije pružena mogućnost ispitati oštećenicu kada je davala svoj iskaz u predraspravnoj fazi postupka, odnosno pred istražnim sucem, s obzirom da nije bio obaviješten o njezinom ispitivanju. Podnositelj napominje da je tijekom procesa aktivno pokušavao na različite načine osigurati prisutnost oštećenice na suđenju, ali bezuspješno. Sud je također propustio novčano kazniti oštećenicu zbog nedolaska na ročišta, a nije ju niti pokušao kontaktirati putem telefona, iako je imao njezin broj. ESLJP zauzeo je po pitanju osiguravanja prisutnosti svjedoka na ročištima stav kako bi se osigurala primjena konfrontacijskog prava, jest da čak i ako nije poznato gdje svjedok boravi, nacionalni sudovi moraju nastojati aktivno tražiti i pronaći svjedoka i poduzeti sve mjere za osiguranje njegove prisutnosti na raspravi.⁴⁰ ESLJP je utvrdio kako su mjerodavni pravni izvori za ovaj predmet Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Ustav Republike Hrvatske, koji sadrže odredbe o konfrontacijskom pravu, kao i ZKP, koji sadrži odredbe o kaznenom procesu, koje su povrijeđene djelovanjem sudova u Republici Hrvatskoj.⁴¹ Kako uistinu optuženiku i njegovoj obrani nije bilo dano pravo ispitati oštećenicu te se tako konfrontirati njenom iskazu, a taj iskaz je okarakteriziran kao odlučan, te je na temelju njega donesena osuđujuća presuda, ESLJP je donio presudu u korist podnositelja zahtjeva. Dosuđen mu je iznos od 4.000,00 EUR na ime nematerijalne štete, te još 10.000,00 EUR na ime ostalih troškova.⁴²

4.3. ANALIZA SUDSKE PRAKSE

Ispitivanje putem audio-video uređaja (audio-video link) je vrsta ispitivanja svjedoka pri kojemu je svjedok u različitoj prostoriji od okrivljenika. Audio-video link je uređaj kojim se snima ispitivanje svjedoka, a snimka iskaza se može prikazati iznova kao dokaz u postupku. Svrha provođenja ispitivanja audio-video linkom jest zaštita žrtve. Žrtva koja daje iskaz kao

⁴⁰ *Ibidem.*, str. 383.

⁴¹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).

⁴² Lučić protiv Hrvatske, odluka od 27. 2. 2014., broj 5699/11.

svjedok štiti se od višestrukog iskazivanja o kaznenom djelu, te od susreta s počiniteljem djela što može izazvati dodatne nepotrebne traume i prouzročiti sekundarnu viktimizaciju.

Kada je riječ o žrtvama, pravo na iskazivanje putem audio-video uređaja imaju djeca kao žrtve kaznenih djela općenito, žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode te žrtve kaznenog djela trgovanja ljudima, kao i žrtve za koje je ta mjera zaštite utvrđena zahvaljujući institutu pojedinačne procjene. Razlog tome je to što su kaznena djela protiv spolne slobode, kao i kazneno djelo trgovanja ljudima, povreda ljudskog tijela te dostojanstva, dok su djeca po prirodi stvari posebno ranjiva skupina žrtava te zahtijevaju poseban tretman u postupku ispitivanja. Dok se ispitivanje putem audio-video uređaja u slučaju žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudi provodi na zahtjev žrtve, djeca žrtve kaznenih djela mlađa od 16 godina obavezno se ispituju putem audio-video uređaja, dok se maloljetnici između 16 i 18 godina ispituju audio-video uređajem prema procjenama nadležnih tijela.

Ispitivanje audio-video uređajem važno je pravo žrtve te kao takvo zahtijeva i poseban podzakonski propis kojim će biti regulirano. Tako je u Republici Hrvatskoj na snazi Pravilnik o snimanju dokazne ili druge radnje u prethodnom i kaznenom postupku, kojim se „uređuju tehnički uvjeti i način audio-video snimanja ispitivanja okrivljenika te dokazne ili druge radnje, zaštita snimke od brisanja i oštećenja te način čuvanja snimke“ (čl. 1. Pravilnika o snimanju dokazne ili druge radnje u prethodnom i kaznenom postupku). U institutu pojedinačne procjene žrtve predviđeno je da se, ukoliko su potrebne posebne mjere, navede koje su točno potrebne, odnosno koje žrtva zatraži. Tako istraživanja pokazuju kako upravo mjeru ispitivanja putem audio-video uređaja žrtve najviše traže od svih drugih prava koja im pripadaju.⁴³ Potreba za takvom mjerom iz perspektive žrtve govori kako je žrtvama važno da uspostave odnos povjerenja i prisnosti s educiranom stručnom osobom koja će provoditi ispitivanje žrtve putem audio-video uređaja.

U sudskoj praksi pregršt je primjera u kojima je u kaznenom postupku korišteno ispitivanje žrtava kao svjedoka putem audio-video uređaja. Iz jedne presude Vrhovnog suda od 19. rujna 2014. godine broj VSRH-Kžm 3/14-7. vidljivo je kako se radi o primjeru ispitivanja trinaestipolgodisnjeg djeteta putem audio-video uređaja. Dakle, radilo se o ispitivanju žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode - silovanja, koja se u postupku nalazila ujedno u položaju svjedoka. Budući da je osoba imala trinaest godina, pripadala je dvjema posebno osjetljivim

⁴³ Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran, Filipović, Hrvoje: Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Zagreb, godina 28. (2019), broj 4, str. 482.-483.

skupinama žrtava. Dijete je sukladno članku 292. Zakona o kaznenom postupku ispitano putem audio-video uređaja, a ispitivanju je prisustvovala socijalna radnica. Okrivljenik se žalio kako je taj dokaz nezakonit, smatrajući kako mu je povrijeđeno pravo na konfrontaciju, budući da on smatra kako mu je uskraćeno pravo na ispitivanje djeteta žrtve, što je Vrhovni sud ispravno odbacio, s obzirom da članak 292. stavak 1. jasno propisuje kako ispitivanju koje će se održati u posebnoj prostoriji, bez da mu prisustvuju sudac i ostale stranke, može prisustvovati pedagog, psiholog ili druga stručna osoba, što socijalna radnica svakako jest. Snimka ispitivanja je uz suglasnost stranaka reproducirana na raspravi te se sukladno tome ne radi o nezakonitom dokazu. Zakon o kaznenom postupku ovdje određuje prisustvo stručne osobe (psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe), kao i prisustvo roditelja ili skrbnika, ako to nije protivno interesima djeteta, s obzirom da su stručne osobe, kao i roditelj odnosno skrbnik, osobe koje imaju veće mogućnosti i šanse doprijeti do djeteta žrtve u kaznenom postupku i pružiti mu potrebnu sigurnost, te ublažiti nelagodu koju zasigurno djeca imaju prilikom iskazivanja, bilo putem audio-video uređaja ili na koji drugi način.

Još jedna presuda Vrhovnog suda govori nam o važnosti ispitivanja putem audio-video uređaja, iz razloga izbjegavanja susreta žrtve s optuženikom. Tako se u tekstu presude broj VSRH-I Kž 471/15.-5. od 4. rujna 2007. navodi je silovana žrtva, zatražila pravo koje joj pripada, a to je da bude ispitana putem audio-video uređaja. Sukladno članku 292. stavku 4. žrtva je ispitana putem audio-video uređaja iz druge prostorije, a obrana, optužba te sudsko vijeće nalazili su se u raspravnoj dvorani. Vrlo je važno da se žrtva ne susreće s optuženikom, tim više što se u ovom slučaju radilo o žrtvi koja ima i duševne smetnje. Susret s optuženikom kod bilo koje žrtve može izazvati strah i nelagodu, kao i odbijanje iskazivanja i razne druge po kazneni postupak, ali i za samu žrtvu negativne manifestacije, a koje može uzrokovati prisustvo optuženika u istoj prostoriji sa žrtvom. Primarni cilj posebnog načina ispitivanja jest zaštita žrtve od opetovane traumatizacije i viktimizacije. Uz to, čim se žrtva što je moguće lagodnije osjeća tijekom davanja iskaza, odnosno ne osjeća napetost zbog susreta s optuženikom, veća je vjerojatnost da iskaz žrtve bude autentičniji i vjerodostojniji, te će samim time sudsko vijeće imati kvalitetniji dokaz na temelju kojeg će moći donijeti presudu.

Na sljedećem primjeru iz sudske prakse vidljiva je tematika primjene konfrontacijskog prava optuženika. Tako se u ovom predmetu broj VSRH- I Kž 377/2018-8 Vrhovnog suda od 12. rujna 2018. ispitivanje oštećenice kao svjedoka snimalo audio-video uređajem. Iako je ispitivanje bilo snimano, stranke u postupku imale su prilike postavljati pitanje oštećenici putem stručne osobe koja se s oštećenicom nalazila u drugoj prostoriji, različitoj od raspravne dvorane.

Oštećenik je uložio žalbu smatrajući kako mu je uskraćeno pravo na unakrsno ispitivanje, odnosno konfrontacijsko pravo, budući da je mogućnost ispitivanja oštećenice bila jedino putem suca istrage, koji je postavljao pitanja putem audio-video uređaja stručnoj osobi koja se nalazila u različitoj prostoriji sa žrtvom, te joj je postavljala pitanja. Kako su stranke imale priliku postavljati pitanja (prema pravilima o audio-video ispitivanju), i to svoje pravo su konzumirale postavljanjem pitanja preko suca istrage, što je sve u skladu s čl. 292. st. 4. Zakona o kaznenom postupku, sudsko vijeće ispravno je ocijenilo kako nije povrijeđeno konfrontacijsko pravo optuženika, te da je obrana svakako imala pravo postavljati pitanja suprotnoj strani. Stoga nije povrijeđeno pravo na pravično suđenje zajamčeno čl. 29. st. 2. Ustava RH i čl. 6. st. 3. toč. d. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a nije povrijeđen niti čl. 6. st. 1. Konvencije, na što upire žalba optuženika.

Važno je rješenje Visokog kaznenog suda pod brojem VKSRH, I Kžzd-1/2021-4. od 7. travnja 2021. godine. Uložena je žalba na presudu Županijskog suda u Dubrovniku, nakon što je oslobođen optuženik optužen za počinjenje kaznenog djela silovanja nad petnaestogodišnjom djevojčicom. Kako navodi prvostupanjski sud, optuženi je oslobođen optužbi jer sud „nema elementa povjerovati iskazu svjedokinje da se nad njom vršila ili primjenjivala sila ili prijetnja“. Međutim, pri vođenju kaznenog postupka počinjene su pogreške koje su svakako nedopustive. Žrtva, koja je u vrijeme tog događaja bila petnaestogodišnje djeteta, ispitana je neposredno kod suca istrage, bez stručne osobe, a potom na raspravi u nazočnosti optuženika, bez postavljenog opunomoćenika i bez posebne mjere zaštite, kao što je ispitivanje sa stručnom osobom u posebnom prostoru, bez nazočnosti okrivljenika uz audio video snimanje. Sud nije smio dozvoliti ispitivanje žrtve na takav način, kada su prema važećim propisima dostupne mjere kojima bi ispitivanje uvelike bilo olakšano za žrtvu. Svakako je sa žrtvom pri ispitivanju trebala biti prisutna stručna osoba, putem koje bi s djetetom komunicirao sudac istrage. Opunomoćenik je svakako osoba koja je trebala biti dostupna žrtvi u kaznenom postupku, tim više što se radi o djetetu i nevjerojatno je da je petnaestogodišnja žrtva prolazila kazneni postupak bez opunomoćenika. U potpunosti je u pravu državni odvjetnik koji je uložio žalbu na presudu prvostupanjskog suda te Visoki kazneni sud Republike Hrvatske koji je postupak vratio na ponovljeno suđenje. Nezamislivo je da Županijski sud u Dubrovniku postupa toliko bezobzirno prema žrtvi koja je maloljetno djeteta, te je prilikom ispitivanja tretira s premalo poštovanja i razumijevanja prema posljedicama s kojima se žrtva moguće suočava.

Daljnijim proučavanjem sudske prakse dolazimo do zanimljivog predmeta s Vrhovnog suda, broj VSRH-I Kž 107/2016-4. od 17. siječnja 2019. u kojem se isprepliću prava žrtve i

prava svjedoka, te je stoga posebno zanimljiv u pogledu žrtve kao svjedoka u kaznenom postupku. Radi se o teškim kaznenim djelima protiv spolne slobode počinjenih prema oštećenici te njenom ispitivanju. Naime, optuženik se nakon presude prvostupanjskog suda, zastupan po branitelju, žalio na nezakonit dokaz. Pravo je oštećenice da traži ispitivanje putem audio-video uređaja, koje je bilo i provedeno te je ona ispitana sukladno članku 292. Zakona o kaznenom postupku. No, kako je ona u postupku sudjelovala i kao svjedok, a optuženik je njezin suprug, tako je oštećenica mogla iskoristiti blagodat nesvjedočenja protiv supruga. Međutim, ona je na to morala biti upozorena, što je i bila na ispitivanju u policiji. Od 2013. godine na snazi su izmjene Zakona o kaznenom postupku (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, NN 145/13), te je trebala biti upozorena i na raspravi od strane suda, što nije slučaj u ovom predmetu. Sud je trebao obavijestiti oštećenicu kako ima pravo na uskratu davanja iskaza s obzirom da svjedoči protiv supruga, a ona je to trebala izričito otkloniti. S obzirom da je izostala obavijest, dokaz se tretira kao nezakonit, a Vrhovni sud je bio dužan ukinuti presudu te kao drugostupanjski sud vratiti predmet prvostupanjskom na ponovno suđenje. Ova odluka Vrhovnog suda u potpunosti je opravdana, te dokaz uistinu jest nezakonit. Prilikom ispitivanja oštećenice nije ispoštovana propisana procedura kojom su oštećenici morala biti priopćena njena prava te posljedice prihvaćanja ili odricanja od istih.

5. ZAKLJUČAK

Kako s napretkom viktimologije napreduju i zakoni te ostali propisi modernih zakonodavstava, tako i naš Zakon o kaznenom postupku poznaje pojam žrtve, što nije bio slučaj sa Zakonom o kaznenom postupku iz 1997. godine, koji je prethodio aktualnom Zakonu. Novo uređenje svakako predstavlja značajan napredak, jer uvažava važne postavke suvremene viktimologije, te donosi niz novih prava koje danas u kaznenom postupku imaju žrtve, pa i onda kada se nalaze u položaju svjedoka. Iz proučavanja pravila ZKP-a, ali i drugih podzakonskih propisa čije su odredbe navedene, možemo zaključiti kako same žrtve, ali i žrtve kada se nalaze kao svjedoci u kaznenom postupku imaju prava koja im uvelike olakšavaju položaj u kaznenom postupku. Posebno se ističu dodatna prava koja imaju žrtve te žrtve kao svjedoci u kaznenom postupku koje su žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode. Vidljiv je napredak u odnosu na uređenje koje je prethodilo aktualnom ZKP-u te sa sigurnošću možemo reći kako je aktualni ZKP unaprijedio položaje žrtava i svjedoka u postupku. On uvodi vrlo važnu razliku između

naoko jednakih ili barem sličnih pojmova, a to su oštećenik i žrtva u kaznenom postupku. Sudska praksa također pokazuje kako prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode koja im jamči Zakon o kaznenom postupku, kada se nađu u ulozi svjedoka ostvaruju svoju svrhu. Žrtve, kada sudjeluju u kaznenom postupku kao svjedoci, koriste prava poput prava na ispitivanje audio-video uređajem, pravo na isključenje javnosti i druga propisana prava.⁴⁴

No, ne treba se zadovoljiti samo postojećim uređenjem, već uvijek težiti boljoj i učinkovitijoj zaštiti svih žrtava, a posebice žrtava protiv kaznenih djela protiv spolne slobode zbog prirode tih kaznenih djela, uvijek vodeći računa o pažljivom balansiraju te zaštite s poštivanjem temeljnih prava obrane, poput primjerice konfrontacijskog prava. S obzirom na to da nemali broj žrtava odlučuje ne prijaviti kazneno djelo zbog razloga kao što su primjerice strah od ponovnog susreta s počiniteljem, strah od nedovoljne zaštite u kaznenom postupku, ili pak od detaljnih ispitivanja u policiji, sudu ili pred nekim drugim tijelom, koja žrtvu vraćaju u vrijeme i mjesto počinjenja kaznenog djela, te zato na neki način ponovno proživljava traume koje je već doživjela, ciljane i individualizirane dodatne mjere zaštite svake pojedine žrtve zasigurno bi umanjile sivu brojku neprijavljenih kaznenih djela. Također je važno da prava koja žrtvi pripadaju prema zakonima i ostalim propisima, budu primjenjivana te da propisana zaštita bude pružena od strane suda i svih ostalih nadležnih tijela.

⁴⁴ Ivičević Karas, Elizabeta; Burić, Zoran; Filipović, Hrvoje;: Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Zagreb, godina 28. (2019), broj 4, str. 482.

6. LITERATURA

Knjige i članci:

1. Turudić, Ivan; Pavelin, Tanja; Bujas, Ivana: Naknada žrtvama kaznenih djela u Republici Hrvatskoj. Informator br. 6558. (2019), str. 2., 14., 15.
2. Burić, Zoran; Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transportiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 22, broj 2 (2015.), str. 383.-410.
3. Hamer Vidmar, Nikica. Prava žrtve prema Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske - potrebe žrtve i iskustva u praksi iz perspektive odjela za podršku žrtvama i svjedocima, TEMIDA (2016.), vol. 19, br. 1, str. 83.-108.
4. Ivičević Karas Elizabeta, Burić, Zoran; Filipović, Hrvoje: Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela, Zagreb, godina 28. (2019), broj 4, str. 468.-489.
5. Ivičević Karas, Elizabeta: Okrivljenikovo pravo da ispituje svjedoke optužbe u stadiju istrage kao važan aspekt načela jednakosti oružja stranaka u kaznenom postupku (u povodu presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Kovač protiv Hrvatske), Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 14, broj 2 (2007.), str. 999.-1018.
6. Krapac, Davor et. al. Kazneno procesno pravo – Institucije, 7. izd., Zagreb: Narodne novine (2015.)
7. Lučev, Tara, Utjecaj seksualno objektiviranog prikaza žrtve na stupanj sekundarne viktimizacije, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet (2020.)
8. Mrčela, Marin; Bilušić, Ivana: Konfrontacijska mjerila, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, broj 2 (2016), str. 371.-401.
9. Pajčić, Matko; Ugroženi svjedoci u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 12, broj 1 (2005.), str. 33.-62.
10. Stipišić, Ljiljana: Procesni aspekti ispitivanja djece žrtava i recentna sudska praksa u svjetlu direktive 12/29/EU, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 25, broj 2 (2018.), str. 547.-574.

Pravni izvori:

1. Direktiva Europskog Parlamenta i Vijeća 2012/29/EU.
2. Direktiva Vijeća Europe 2004/80/EZ.
3. Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21).
4. Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, Ujedinjeni narodi, 1989.
5. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10).
5. Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve (NN 106/2017).
7. Pravilnik o snimanju dokazne ili druge radnje u prethodnom i kaznenom postupku (NN 85/14).
8. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).
9. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 143/13, 98/19).
10. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, (NN 145/13).
11. Zakon o kaznenom postupku (152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19).
12. Zakon o kaznenom postupku (NN 110/1997).
13. Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (NN 80/08, 27/11).
14. Zakon o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12).
15. Zakon o zaštiti svjedoka (NN 163/03, 18/11, 73/17).

Sudska praksa:

1. Europski sud za ljudska prava, Al-Khaway i Tannery protiv UK, zahtjevi br. 26766/05 i 22228/06, presuda od 15.12.2011.
2. Europski sud za ljudska prava, Asch protiv Austrije, zahtjev br. 12398/86, presuda od 26.04.1991.
3. Europski sud za ljudska prava, Lučić protiv Hrvatske, zahtjev br. 5699/11., presuda od 27.2.2014.
4. Europski sud za ljudska prava, Unterpertinger protiv Austrije, zahtjev br. 9120/80, presuda od 24.11.1986.
5. Vrhovni sud Republike Hrvatske, VSRH, I KŽ 195/2018-4. od 25.01.2018.
6. Vrhovni sud Republike Hrvatske, VSRH-I Kž 471/15.-5. od 04.09.2007.

7. Vrhovni sud Republike Hrvatske, VSRH-I Kž 107/2016-4. od 17.01.2019.
8. Vrhovni sud Republike Hrvatske, VSRH- I Kž 377/2018-8 od 12.09.2018.
9. Vrhovni sud Republike Hrvatske, VSRH-Kžm 3/14-7. od 19.09.2014.
10. Visoki kazneni sud Republike Hrvatske, VKSRH, I Kžzd-1/2021-4. od 07.04.2021.

Internetski članci:

1. <https://viktimologija.com.hr/wp/o-nama/>